

14.05.2025

11 років окупації: як встановлювався репресивний режим у Криму

[English version](#)

[Русская версия](#)

[Qırımtatar variantı](#)

Одинадцять років тому російська влада незаконно окупувала Крим. За цей час півострів трансформувався в один з найрепресивніших регіонів під контролем російської влади.

З 2024 року на окупованому півострові, за нашими даними, ініціювали найбільшу кількість політично мотивованих кримінальних і адміністративних справ і здійснили найбільше політично мотивованих затримань у порівнянні з російськими регіонами при розрахунку на 100 тисяч населення. Загалом нам відомо про 349 фігурантів політично мотивованих кримінальних справ у Криму та Севастополі з 2014 року. За цим показником Крим поступається лише Москві. Багато з кримінально переслідуваних жителів півострова — кримські татари. Окрім кримінальних і адміністративних справ, нам також

відомо про інші види тиску, яким піддається місцеве населення: насильницькі зникнення та катування.

*У цьому звіті ми використовуємо терміни «окупований» та «окупація». Саме ці визначення **використовує** Генеральна Асамблея ООН стосовно Криму, підкреслюючи невизнання незаконної російської анексії.*

АНЕКСІЯ ЧИ ОКУПАЦІЯ?

У резолюції 73/263, прийнятій 22 грудня 2018 року, Генеральна Асамблея ООН рекомендувала використовувати формулювання «Автономна Республіка Крим та місто Севастополь, Україна, тимчасово окуповані Російською Федерацією». Генеральна Асамблея підкреслила, що не визнає російську анексію, що силове захоплення Криму є незаконним і становить порушення міжнародного права. Вона також закликала утримуватись від будь-яких дій або кроків, які можна було б тлумачити як визнання зміненого статусу Автономної Республіки Крим та міста Севастополя.

Росія зобов'язана дотримуватись Женевської конвенції від 12 серпня 1949 року про захист цивільного населення під час війни і є (до сьогодні) окупуючою державою у сенсі цієї Конвенції, а півострів Крим — окупованою територією. Конвенція, стороною якої є Росія, прямо передбачає, що ні невизнання стану війни однією зі сторін, ні відсутність озброєного опору, ні «анексія» не звільняє окупуючу країну від її обов'язків по захисту прав цивільного населення.

Ми пропонуємо читачам періодизацію становлення та розвитку російського репресивного режиму в окупованому Криму. У цьому доповіді ми розповімо, як кримські татари стали найрепресованішою групою

населення півострова і розглянемо, як репресії трансформувалися після початку повномасштабної агресії проти України в лютому 2022 року. Мета доповіді — проаналізувати, як в Криму встановився і за 11 років еволюціонував репресивний режим, а також співставити те, що відбувається на півострові, з ситуацією в російських регіонах. Це дослідження ґрунтується на даних та аналітиці ОВД-Інфо, а також на дослідженні даних «Кримської солідарності», проекту «Підтримка політичних в'язнів. Меморіал» і Центру захисту прав людини «Меморіал», Центру прав людини «ZMINA», проекту «КримSOS», а також видання «Крим.Реалії». За час, що минув з окупації Криму, правозахисники з України, Росії та міжнародних організацій опублікували велику кількість досліджень і документації масових порушень прав людини на півострові. Ми високо цінуємо виконану колегами роботу і сподіваємося, що своїм аналізом зможемо також зробити внесок у розумінні репресій у Криму та привернути додаткову увагу й підтримку жертвам політичного переслідування. Також висловлюємо особливу подяку волонтерам ОВД-Інфо за участь у пошуку інформації для цього звіту.

ПОДІЇ НАПЕРЕДОДНІ ОКУПАЦІЇ КРИМУ

- Листопад 2013 — **призупинення** українською владою процесу підготовки України до асоціації з ЄС.
- 21 листопада 2013 — початок масової багатомісячної акції протесту в центрі Києва та інших містах України, яку пізніше назвали Євромайданом.
- Ніч з 29 на 30 листопада 2013 року — силовий **розгін** палаточного табору бійцями спецпідрозділу МВС «Беркут». Силовики застосовували силу до студентів, завдавали їм травм і ламали їх намети.
- 1 грудня 2013 — зайняття Майдану Незалежності, після якого протести не припинялися до 22 лютого 2014 року; вимога відставки уряду та позачергових виборів; зіткнення протестувальників із силовиками біля будівлі адміністрації президента.
- 16 січня 2014 — прийняття Верховною Радою **нових законів** з метою мінімізувати протести, що спровокувало нову хвилю акцій.
- 18-21 лютого 2014 року — наймасовіші **протести** та зіткнення протестувальників і силовиків з початку Євромайдану.
- 26 лютого 2014 року — **масова акція** протесту кримських татар та проукраїнськи налаштованих громадян у Сімферополі.
- 27 лютого 2014 року — **захоплення** будівлі Верховної Ради Криму та Ради міністрів Криму «ввічливими людьми»; цей день **вважається** початком російської окупації півострова.
- 1 березня 2014 року — засідання Ради Федерації, на якому сенатори дозволили Володимиру Путіну **ввести російські війська** на територію Криму.

- 16 березня 2014 року — **проведення** так званого референдуму про статус Криму. За офіційними російськими даними, переважна більшість голосуючих (більше 90%) підтримала входження півострова до складу Росії; результати референдуму **не визнає** Україна та міжнародне співтовариство.
- 18 березня 2014 року — підписання «договору» про входження Криму до складу Російської Федерації; цю дату можна вважати днем окупації півострова.

На момент окупації Криму російська влада вже набула вражаючий досвід здійснення репресій у власній країні. У 2014 році в Москві продовжувалися суди по «Болотній справі», влада вже прийняла закони про «іноземних агентів».

ПЕРЕХІДНИЙ ПЕРІОД. СТВОРЕННЯ ІНФРАСТРУКТУРИ РЕПРЕСІЙ (2014 — 2015 РОКИ)

Насильницькі зникнення

Ще до проведення референдуму про «приєднання до Росії» у 2014 році в Криму почали **зникати** проукраїнські активісти, журналісти та нелояльні російській владі кримські татари. З березня 2014 по листопад 2020 року Управління Верховного Комісара ООН з прав людини **задокументувало** 43 випадки насильницьких зникнень у Криму. У більшості випадків викрадених людей звільнили, один кримчанин **залишився** під вартою, одного викраденого знайшли мертвим. Станом на листопад 2020 року доля 11 зниклих жителів окупованого півострова невідома.

Похорони кримськотатарського активіста Решата Аметова, викраденого та вбитого в березні 2014 року. Міське кладовище Сімферополя «Абдал», 18 березня 2014 р. / Фото: «Крим.Реалії» (RFE/RL)

Факти про деякі викрадення в Криму

- Проект «КримSOS» **виділяє** два періоди викрадень людей у Криму до повномасштабного вторгнення в Україну в 2022 році: з березня по травень 2014 року, пов'язаний із зачисткою журналістів і активістів під час окупації, та з літа 2014 року, коли переслідування посилились в рамках репресій проти кримських татар та проукраїнськи налаштованих громадських активістів.
- Першою **задокументованою** жертвою став Решат Аметов, кримський татарин, прихильник єдності України. Невідомі особи в камуфляжі **викрали** його під час мирної акції в Сімферополі 3 березня 2014 року. Менш ніж через два тижні, 15 березня, випадковий перехожий **знайшов** Аметова мертвим зі слідами тортур. Винних у злочині так і не знайшли.
- Жертвами насильницьких зникнень першого періоду **стали** як мінімум шість українських та закордонних журналістів, які **приїхали** на півострів для висвітлення окупації Криму.
- Тимур Шаймарданов **зник** 26 травня 2014 року. Він брав участь у проукраїнській діяльності ініціативи «Український народний дім» та займався відправкою гуманітарної допомоги українським військовим у Криму. Незадовго до викрадення він отримував погрози. Через чотири дні зник знайомий Шаймарданова Сейран Зінедінов, який намагався розшукати друга. Розслідування, розпочате в 2014 році, було **призупинено** в 2017 році. Станом на березень 2025 року доля Шаймарданова та Зінедінова залишається невідомою.

- **Валентин Виговський**, житель України, учасник Євромайдану, зник 17 вересня 2014 року в Криму. ФСБ **затримала** його при в'їзді на територію півострова, таємно утримувала кілька днів, а потім вивезла до Росії. Його звинуватили в комерційному шпигунстві (ст. 183 КК), але згодом звинувачення перекваліфікували на просто шпигунство (ст. 276 КК). У 2015 році суд засудив Виговського до 11 років колонії суворого режиму. Він **заявив**, що давав признання під тортурами, які включали побиття та імітацію розстрілу. За словами чоловіка, звинувачення перекваліфікували на більш тяжке після того, як він відмовився співпрацювати з російськими спецслужбами. У 2016 році Виговського відправили в колонію. Росія відмовилася передати його Україні.
- У серпні 2015 року **зник** безвісти житель Симферополя Мухтар Арисланов. За **твердженням** його сестри, є свідок, що бачив, як Мухтара викрадають двоє чоловіків у формі. У квітні 2024 року в списку екстремістів і терористів Росфінмоніторингу **з'явилося** ім'я Мухтара Арисланова, що опосередковано може означати, що Мухтар живий і перебуває в ув'язненні за звинуваченням в екстремізмі або тероризмі.

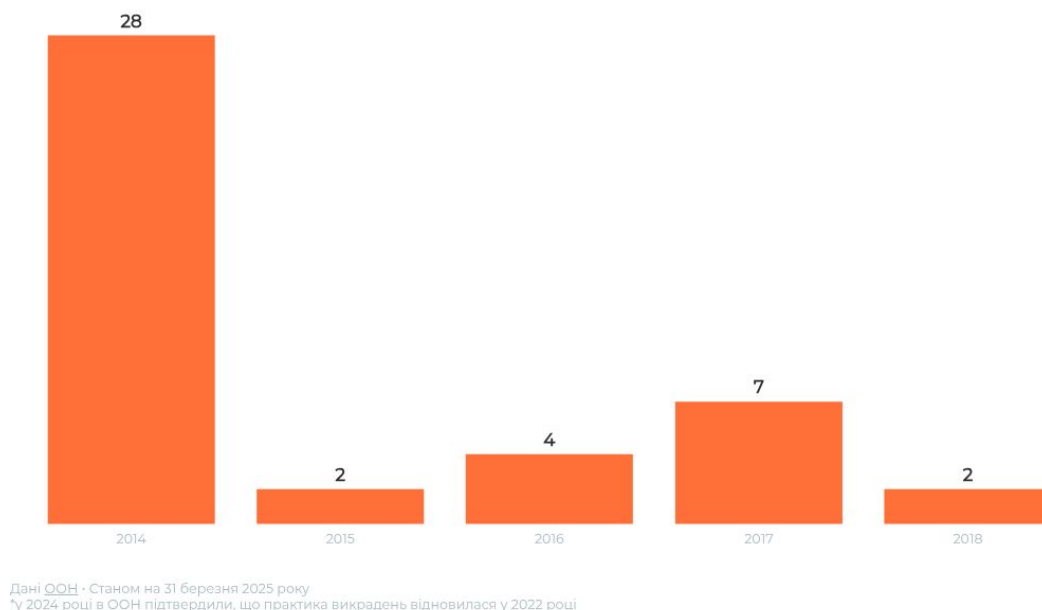
43

людини стали жертвами насильницьких зникнень у Криму з 2014 по 2022 рік

За даними ООН

До насильницьких зникнень у Криму були **причетні** як воєнізовані групи, що підтримувалися російською владою, але на початку окупації формально з ними не були пов'язані — «Самооборона Криму», козацькі групи, «Армія визволення Криму», політична партія «Російська єдність», — так і російські **державні структури** такі як ФСБ, поліція та Слідчий комітет.

У перший рік окупації Криму воєнізовані групи та силовики часто практикували викрадення проукраїнських активістів та журналістів

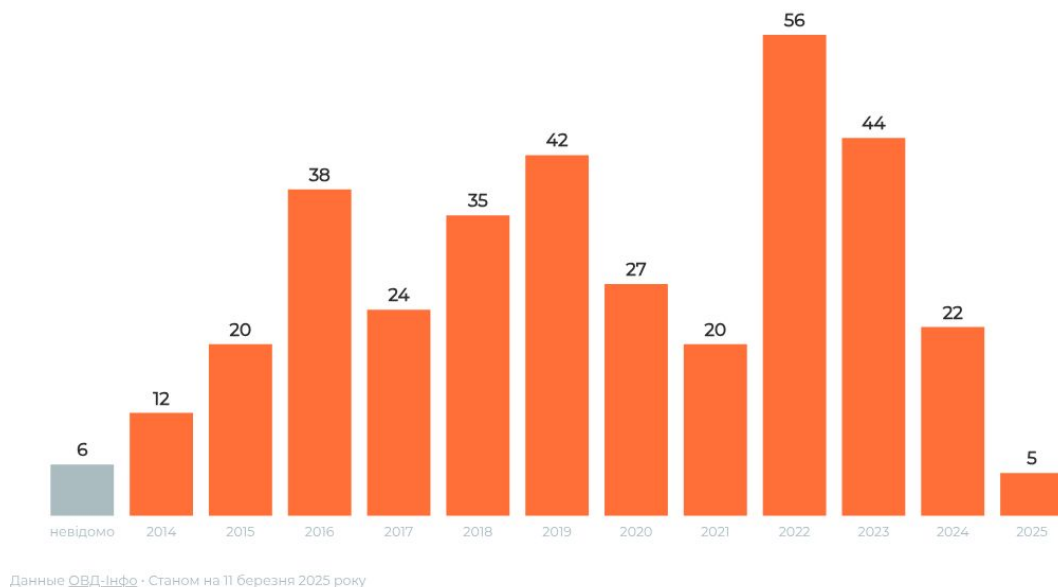

* A Flourish data visualization

ПЕРШІ ПОЛІТИЧНІ КРИМІНАЛЬНІ СПРАВИ

Невдовзі після окупації Криму силовики почали порушувати справи проти людей, які не підтримали окупацію, кримінальні справи за звинуваченням у **тероризмі** та **екстремізмі**, а також завели щонайменше одну справу про **шпигунство**. У 2014 році фігурантами політично мотивованих справ стали щонайменше 12 осіб, у 2015 році кількість нових фігурантів збільшилася майже вдвічі і становила 20 осіб.

Динаміка кількості фігурантів кримінальних справ за роками

* A Flourish data visualization

Першим гучним політичним переслідуванням в Криму у 2014 році стала **справа** так званих «кримських терористів». Тоді ФСБ **звинуватила** чотирьох активістів у підпалі офісів «Єдиної Росії» та «Російської громади Криму» в Сімферополі, а також у підготовці до підривів Вічного вогню та пам'ятника Леніну в тому ж місті.

ЩО ВІДОМО ПРО ФІГУРАНТІВ СПРАВИ «КРИМСЬКИХ ТЕРОРИСТІВ»?

- Олег Сенцов — кримський кінорежисер, активіст «Автомайдану», який виступав проти окупації Криму. Йому інкримінували організацію терористичної спільноти (ч. 1 ст. 205.4 КК), вчинення та підготовку терактів (ст. 205 КК) і незаконне зберігання боєприпасів (ст. 222 КК). За версією слідства, Сенцов був лідером групи терористів, які підпалили офіси «Єдиної Росії» та «Російської громади Криму». Захист наполягав на тому, що у сторони обвинувачення немає доказів причетності Сенцова до цих злочинів. У 2015 році режисера **засудили** до 20 років позбавлення волі. У 2018 році він **оголосив** голодування, вимагаючи звільнення всіх українських політв'язнів, але через 145 днів був **змушений** припинити його через загрозу примусового годування. Сенцов **став** символом боротьби за звільнення українських в'язнів. Натхненні цим, різні правозахисні групи збирали та публікували інформацію про українців, яких утримували в російських в'язницях з політичних мотивів, — так званий «список Сенцова». У 2019 році Сенцова **звільнили** в рамках обміну ув'язненими між Росією та Україною.
- Олександр Кольченко — кримський **анархіст та антифашист**, студент. Кольченка звинуватили в участі у терористичному угрупованні (ч. 2 ст. 205.4 КК) та співучасті у терактах (ст. 205 КК). Слідство стверджувало, що студент стояв на варті під час підпалу офісу «Єдиної Росії» в Сімферополі. Кольченка засудили до 10 років колонії суворого режиму. У 2018 році анархіст оголосив голодування на підтримку Сенцова, але припинив його через кілька днів через погіршення стану здоров'я. У 2019 році Кольченка звільнили в рамках **обміну** між Росією та Україною.

- Олексій Чирній — **викладач** історії, звинувачений в участі у терористичному угрупованні (ч. 2 ст. 205.4 КК), у підготовці до теракту та вчиненні теракту (ч. 2 ст. 205 КК) та в замаху на незаконне придбання боєприпасів (ч. 3 ст. 222 КК із застосуванням ч. 3 ст. 30 КК). Чирній визнав провину і дав свідчення проти інших обвинувачених — як згодом він **сам** пояснював — під тортурами. Це дозволило йому отримати дещо м'якший вирок, ніж іншим, — сім років колонії суворого режиму. На відміну від Сенцова та Кольченка, Чирнія не включили в обмін ув'язненими у 2019 році. У травні 2021 року після відбуття терміну Чирній був **звільнений** і поїхав в Україну.
 - Геннадій Афанасьєв — кримський юрист, фотограф та активіст, звинувачений в участі у терористичному угрупованні (ч. 2 ст. 205.4 КК), у підготовці до теракту та здійсненні теракту (ч. 2 ст. 205 КК) та в замаху на незаконне придбання боєприпасів (ч. 3 ст. 222 КК із застосуванням ч. 3 ст. 30 КК). Афанасьєв визнав провину і дав свідчення проти Сенцова та Кольченка, але пізніше **заявив**, що зробив це під тортурами, і відмовився від зізнавальних показань. У 2016 році в рамках обміну ув'язненими його передали Україні. У грудні 2022 року Афанасьєв **загинув** на війні.
-

ПОЧАТОК ПЕРЕСЛІДУВАННЯ У СПРАВАХ «ХІЗБ УТ-ТАХРІР»

Працюючи на окупованому півострові, російські силовики вдавалися до різних практик порушення політично мотивованих кримінальних справ, випробуваних у Росії. Зокрема, вони використовували кримінальні звинувачення, які можна було застосовувати щодо великих груп людей, тим самим частково переводячи репресії на системний рівень. Одним із найчастіше

використовуваних інструментів такого роду стало звинувачення у причетності до діяльності ісламської партії «Хізб ут-Тахрір», оголошеної терористичною організацією в Росії ще у 2003 році. В Україні партія діяла легально — за роки, що передували окупації, на території Криму українська влада не порушила жодної кримінальної справи, пов'язаної з її діяльністю.

ЩО ВІДОМО ПРО «ХІЗБ УТ-ТАХРІР»?

«Хізб ут-Тахрір» («Партія визволення») — ісламська релігійна партія, заснована в середині XX століття в Єрусалимі. Мета цієї організації — відновлення халіфату, держави, що об'єднує всі мусульманські спільноти у світі. Основними засобами для досягнення цієї мети в «Хізб ут-Тахрір» називають просвітництво та пропаганду ідей халіфату без застосування насильства.

У ряді країн партія діє без обмежень, але в багатьох діяльність «Хізб ут-Тахрір» в тій чи іншій мірі обмежена або заборонена. Масштаби формальних обмежень і практики їх застосування варіюються: від визнання як терористичної організації та кримінального переслідування за найменшу асоціацію з групою (наприклад, в Узбекистані) до заборони на реєстрацію як політичної партії та недопуску до участі в електоральних процесах (наприклад, у Німеччині). Нещодавно організацію **заборонили** у Великій Британії — це сталося після того, як представники партії позитивно охарактеризували бойовиків ХАМАС у зв'язку з атакою на Ізраїль у 2023 році. При цьому партію не викрили в реальних випадках насильства ні в Росії, ні в інших країнах.

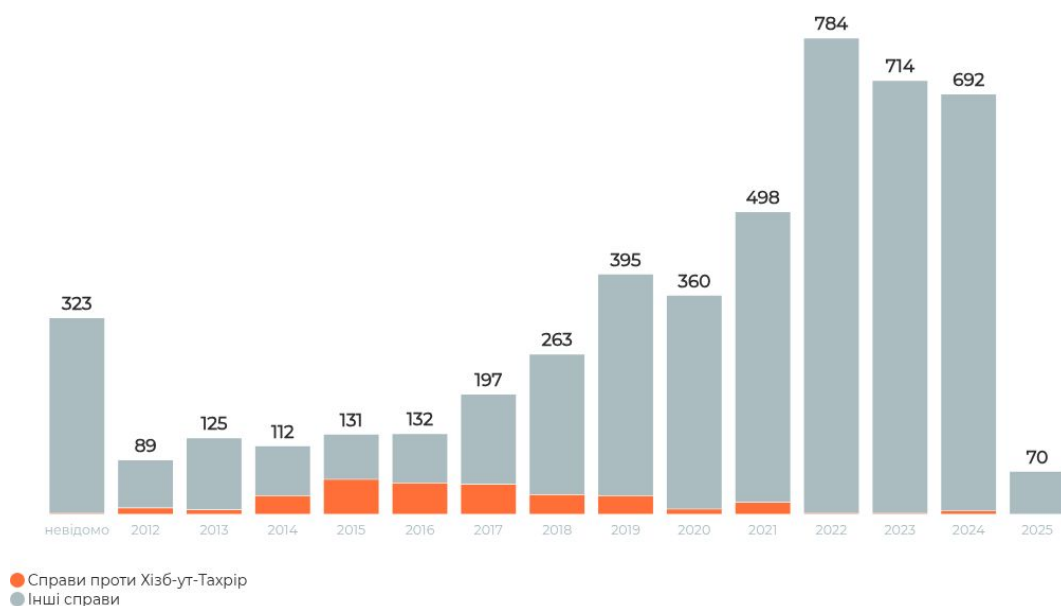
У 2003 році Верховний суд РФ одним рішенням визнав цілу низку ісламських організацій терористичними та заборонив їх на території Російської Федерації. У зазначеному рішенні Верховного суду «Хізб ут-Тахрір»

присвячено лише один абзац, в якому загальними словами, без конкретики, описується партія та її діяльність.

З рішенням Верховного суду РФ пов'язана ціла **низка юридичних питань**. Зокрема, список заборонених організацій не був офіційно опублікований до середини літа 2006 року, через що у зацікавлених осіб не було можливості оскаржити рішення. Спроби відновити пропущений термін для оскарження також не мали успіху.

Згідно з підрахунками ОВД-Інфо, частина справ проти прихильників «Хізб ут-Тахрір» серед усіх політично мотивованих переслідувань у 2012-2013 роках становила від 6% до 12%.

Частина політично мотивованих переслідувань, пов'язаних з участю в «Хізб ут-Тахрір», зросла після окупації Криму

Дані ОВД-Інфо. Станом на 11 марта 2025
*Враховано всі регіони Росії, окупований Крим не враховано

* A Flourish data visualization

Російські силовики ініціювали перше переслідування за звинуваченням в участі в «Хізб ут-Тахрір» на півострові

на початку 2015 року. Пізніше воно стало відомим як справа так званої «Севастопольської групи».

ЩО ВІДОМО ПРО СПРАВУ «СЕВАСТОПОЛЬСЬКОЇ ГРУПИ»?

У січні та квітні 2015 року в селі Орлине під Севастополем **пройшли арешти** мусульман. Під вартою опинилися кримські татари Руслан Зейтуллаєв, Юрій (Нурі) Прімов, Рустем Ваїтов і Ферат Сайфуллаєв. Їх звинуватили в організації та участі в терористичній групі (ст. 205.5 КК). За версією слідства, вони перебували в «Хізб ут-Тахрір», однак докази **зводилися** до показань секретного свідка та спірної релігієзнавчої експертизи. Слідство тривало понад півтора роки. У вересні 2016 року Північно-Кавказький окружний військовий суд засудив Прімова, Ваїтова та Сайфуллаєва до п'яти років позбавлення волі в колонії загального режиму, а Зейтуллаєва — до семи років. Під час слідства Зейтуллаєву інкримінували організацію діяльності терористичної організації (ч. 1 ст. 205.5 КК), але суд першої інстанції **перекваліфікував** звинувачення на участь (ч. 2 ст. 205.5 КК). Пізніше вирок Зейтуллаєву **переглянули**: його визнали організатором і збільшили термін до 12 років, а згодом Верховний суд РФ посилив покарання до 15 років суворого режиму. Зейтуллаєв не визнав провину і двічі оголошував голодування на знак протесту.

Ця справа відкрила шлях до масових репресій щодо мусульман у Криму, значною мірою вони торкнулися кримських татар.

На думку правозахисників, справи, пов'язані з «Хізб ут-Тахрір», були політично мотивовані. Правозахисний центр «Меморіал», а після його ліквідації — незалежний

правозахисний проєкт «Підтримка політв'язнів. Меморіал» протягом багатьох років досліджує практику кримінального переслідування з боку російської влади за звинуваченнями в участі в «Хізб ут-Тахрір». У **списках політв'язнів**, які веде проєкт, за весь час з'явилися 412 фігурантів подібних справ у Росії, а також в окупованих Криму та Севастополі.

За **оцінкою** «Меморіалу», силовики регулярно фабрикують кримінальні справи щодо участі в «Хізб ут-Тахрір» за неіснуючими злочинами. При цьому обвинувачення за терористичними статтями не стосуються насильницьких дій, а лише самого факту зв'язку з партією. Сторона обвинувачення масово застосовує ненадійні докази — наприклад, таємних свідків або **підкидання** літератури під час обшуків. Крім того, покарання за ці інкриміновані злочини є непропорційно суворими — до 20 років ув'язнення, а у випадках обвинувачення в організації діяльності терористичної організації — до довічного позбавлення волі. Проти переслідуваних також працює державна пропаганда, яка використовує поширену в суспільстві ісламофобію, зазначають у «Меморіалі».

ЩО ВІДОМО ЩОДО ПРАКТИКИ ЄСПЛ У СПРАВАХ «ХІЗБ УТ-ТАХРІР»? ↓

Європейський суд з прав людини неодноразово розглядав справи щодо різних порушень прав людини, пов'язаних з обмеженням діяльності «Хізб ут-Тахрір», зокрема справи про екстрадицію з Росії до Узбекистану та Таджикистану, де існував ризик кримінального переслідування.

Ключовим моментом у практиці ЄСПЛ щодо «Хізб ут-Тахрір» стало рішення у справі **Hizb ut-Tahrir and Others v. Germany**. У 2012 році ЄСПЛ вперше представив детальніший аналіз ідеології та практики «Хізб ут-Тахрір», розглядаючи справу про заборону реєстрації партії

в Німеччині у 2003 році. Європейський суд не визнав жодного з порушень, на які посилалася партія, спираючись на принцип *ratione materiae* — невідповідність заявлених висловлювань і дій цінностям Європейської конвенції (п.74).

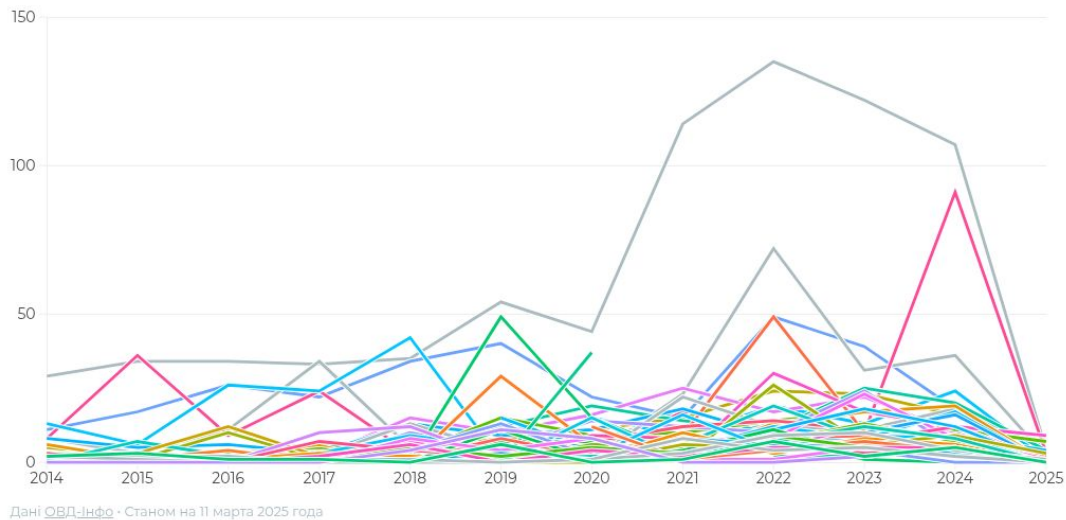
Для справ, що стосуються Росії, прецедентним стало рішення ЄСПЛ від 2013 року у справі **Kasymakhunov and Saybatalov v. Russia**. Юсуп Касимахунів, громадянин Узбекистану, та Марат Сайбаталов, громадянин Росії, у листопаді 2004 та жовтні 2005 року відповідно були **засуджені** російськими судами за участь у діяльності «Хізб ут-Тахрір» і отримали 7 років 4 місяці та 5 років 6 місяців позбавлення волі за звинуваченнями у створенні злочинної спільноти (ст. 210 КК) та пособництві тероризму (ст. 205.1 КК). Сайбаталова також звинуватили в участі в екстремістській організації (ч. 2 ст. 282.2 КК).

Європейський суд визнав лише одне порушення — щодо Сайбаталова: його вирок у цій частині безпосередньо залежав від постанови Верховного суду 2003 року, яка не була опублікована до моменту його засудження, що призвело до порушення принципу призначення покарання виключно на підставі закону (ст. 7 Європейської конвенції). Після цієї постанови ЄСПЛ у справах про переслідування за участь в ісламській партії в Росії заявники можуть оскаржувати лише тортури, процесуальні порушення права на справедливий суд та процедурні порушення під час арешту. Можливість оскаржувати обмеження свободи релігії у зв'язку зі звинуваченням в участі у «Хізб ут-Тахрір» сформована прецедентна практика виключила.

При цьому у 2024 році, у **рішенні** за скаргою України проти Росії (re Crimea), Європейський суд зазначив, що його попередні висновки щодо «Хізб ут-Тахрір» стосувалися справ у Німеччині та Росії, де організація була заборонена національною владою. Проте у випадку з Кримом статті Європейської конвенції про захист свободи вираження

поглядів, мирних зібрань та об'єднань (ст. 10 і 11) поширюються і на членів «Хізб ут-Тахрір» — через відсутність заборони цієї організації в Україні.

Число переслідувань в окупованому **Криму** також значно перевищує кількість переслідувань у більшості регіонів Росії

* A Flourish data visualization

ПРИДУШЕННЯ СВОБОДИ ЗІБРАНЬ

Іншим засобом, за допомогою якого російська влада здійснювала репресивні заходи на території півострова, стало придушення свободи зібрань та переслідування учасників народних сходів за звинуваченнями в організації масових заворушень і застосуванні насильства проти представників влади.

Так, 26 лютого 2014 року біля будівлі Верховної Ради Криму **відбулися** два мітинги. Один з них організувала організація «Російська єдність», яка підтримувала приєднання Криму до складу Росії. Учасники другого мітингу, ініційованого Меджлісом кримських татар, планували перешкодити засіданню Верховної Ради півострова, на якому **могли ухвалити** рішення про призначення референдуму щодо статусу Криму. Конфлікт між учасниками проросійського та проукраїнського

мітингів переріс у сутичку — сталася тиснява, внаслідок якої постраждали 30 людей, а двоє загинули.

Мітинг-протистояння кримськотатарських і проросійських активістів біля стін Верховної Ради Криму, 26 лютого 2014 року / Фото: Володимир Притула, «Крим.Реалії» (RFE/RL)

Через протести Верховна Рада відклала засідання. Через рік Слідчий комітет Росії **порушив** кримінальну справу за фактами подій 26 лютого, тим самим поширивши дію російського законодавства на період до так званого референдуму — а отже, і до інтеграції окупованої території до своєї юрисдикції.

ЩО СТАЛОСЯ З ФІГУРАНТАМИ СПРАВИ 26 ЛЮТОГО?

- Заступника голови Меджлісу Ахтема Чийгоза **затримали** у 2015 році — майже через рік після інкримінованих подій. У 2017 році його засудили до восьми років колонії загального режиму за звинуваченням в організації заворушень 26 лютого 2014 року (ч. 1 ст. 212 КК), проте невдовзі Чийгоза **помилювали та передали** Туреччині за домовленістю між українською, російською та турецькою сторонами.
- Іншим засудженим у цій справі кримським татарам, звинуваченим в участі у заворушеннях (ч. 2 ст. 212 КК), призначили умовні строки. **Алі Асанову і Мустафі Дегерменджи** — по чотири з половиною роки, **Арсену Юнусову та Ескендеру Кантемірову** — по чотири роки, **Ескендеру Емірвалієву** — три з половиною роки.
- Деякі учасники проросійського мітингу проходили у справі як свідки, жоден з них не з'явився на лаві підсудних.
- Основні судові процеси у справі про сутички 26 лютого 2014 року **завершилися** лише у 2018 році. У 2021 році постановлений російською владою Верховний суд Криму заочно **засудив** до шести років позбавлення волі голову Меджлісу кримськотатарського народу Рефата Чубарова за звинуваченням в організації заворушень (ч. 1 ст. 212 КК).

Інший знаковий мітинг відбувся 3 травня 2014 року. За місяць до того Мустафі Джемілеву — лідеру кримськотатарського національного руху, депутату Верховної Ради, голові Меджлісу в 1991–2013 роках та відомому радянському дисиденту — російська влада **заборонила** в'їзд на територію Росії та поширила цю заборону на Крим. Кримськотатарська громада сприйняла це як спробу Росії **ізолювати** впливову на півострові громадську фігуру. 3 травня прихильники Джемілева **зібралися** біля адміністративного кордону

з Кримом, щоб зустріти лідера руху під час його спроби повернутися на півострів. Ситуація **загострилася**, коли протестувальники прорвали кордон російських військових біля прикордонного пункту в Армянську, що призвело до сутичок із правоохоронцями, зокрема зі співробітниками «Беркута». У відповідь на ці події російська влада порушила кримінальні справи проти учасників акції.

Колона кримських татар дорогою до російського прикордонного пункту в Армянську, 3 травня 2014 року / Фото: «Крим.Реалії» (RFE/RL)

ЩО СТАЛОСЯ З УЧАСНИКАМИ МІТИНГУ 3 ТРАВНЯ?

- Десятки людей було **притягнуто** до адміністративної відповідальності за порушення правил проведення масових заходів (20.2 КпАП) — російську «мітингову статтю» було **вперше застосовано** на території окупованого півострова саме у цих справах; найчастіше їм призначили штрафи від 10 до 40 тисяч рублів.
 - Проти п'ятиох учасників мітингу — Муси Абкерімова, Рустама Абдурахманова, Таїра Смедляєва, Едема Османова та Едема Ебулісова — **порушили** кримінальну справу за звинуваченням у застосуванні насильства проти представників влади (ст. 318 КК), їх взяли під варту. Пізніше всіх фігурантів кримінальної справи **звільнили під поруку** Ескендера Біялова — радника повпреда Володимира Путіна у Криму. Згодом підконтрольний Росії суд визнав чотирьох фігурантів справи винними і призначив їм такі покарання: Абкерімову — **4 роки 4 місяці умовно**, Смедляєву — **два роки умовно**, Османову — **рік умовно**, Ебулісову — **штраф** 40 тисяч рублів.
 - У січні 2016 року стало відомо про **порушення** кримінальної справи проти Мустафи Джемілева. Його звинуватили у незаконному перетині кордону 3 травня 2014 року (ст. 322 КК), а також у незаконному зберіганні зброї та боєприпасів (ст. 222 КК) та недбалому поводженні з вогнепальною зброєю (ст. 224 КК). Сторона захисту **вказувала** на множинні нестыковки в аргументах звинувачення. У квітні 2022 року Вірменський міський суд в окупованому Криму заочно **засудив** Мустафу Джемілева до двох років позбавлення волі умовно і відразу ж застосував до нього амністію з нагоди 70-річчя перемоги у Великій Вітчизняній війні. А ще через місяць на вимогу прокуратури підконтрольний Росії Верховний суд Криму заочно **посилив вирок**: чотири роки реального строку позбавлення волі.
-

Державна пропаганда публічно виставляла проукраїнських кримчан як небезпечних порушників, які практикують насильство і влаштовують масові заворушення. У той же час звільнення фігурантів справи 3 травня під порукою свідчить про те, що спочатку в деяких випадках російська влада намагалася використовувати м'якіші форми впливу на опонентів при встановленні репресивного режиму на півострові.

АТАКА НА ЗМІ ТА АСОЦІАЦІЇ

Разом із придушенням свободи зборів російська влада почала системно атакувати й інші інститути громадянського суспільства. Під удар потрапили ЗМІ та незалежні громадські організації.

Вже в березні 2014 року Центр журналістських розслідувань **зафіксував** 85 випадків порушень прав журналістів, включаючи напади та побиття, обмеження у доступі до публічної інформації та акти цензури. У лютому-березні російська влада **витіснила** з телевізійного та радіомовлення на території півострова українські медіаресурси та взяла під контроль найбільші телевізійні центри півострова — ДТРК «Крим» та ТРК «Ялта». Під блокування потрапили багато українських інтернет-ресурсів, у тому числі й ті, які **не були** формально заборонені російським законодавством.

Роскомнагляд зобов'язав ЗМІ перереєструватися за вимогами російського законодавства. Як **повідомив** Комітет захисту прав журналістів, 92% ЗМІ, які діяли у Криму до окупації, не пройшли перереєстрацію за новими правилами. Крім подібних бюрократичних та організаційних обмежень, українським та зарубіжним журналістам також періодично **забороняли** в'їзд на територію півострова.

У лютому 2015 року силовики **порушили** одну з перших кримінальних справ проти журналістів у Криму проти Ганни Андрієвської. Журналістку заочно звинуватили у закликах до порушення територіальної цілісності Росії (ст. 280.1 КК). Надалі кримінальні переслідування журналістів почастишали. Правозахисна організація «КримSOS» у 2023 році **опублікувала** список із 19 професійних та цивільних журналістів, яких переслідує Росія з 2014 року в Криму. З них 16 на той момент були ув'язнені.

Важливою віхою в обмеженні свободи ЗМІ в окупованому Криму стало закриття кримськотатарського телеканалу АТР та переслідування його співробітників.

- У 2015 році український телеканал АТР, один із трьох телеканалів Криму, які вели мовлення кримськотатарською мовою, припинив мовлення після того, як Роскомнагляд відмовився видати йому ліцензію. Під час незаконної анексії Криму телеканал **виступав** за територіальну цілісність України та **вів** пряму трансляцію того, що відбувається в Криму. Роскомнагляд **назвав** офіційною причиною закриття некоректно заповнені документи та заперечував політичні мотиви у своїх діях. Представники Меджлісу кримськотатарського народу **заявили**, що відмова у реєстрації телеканалу порушує **Статтю 16** Декларації ООН про права корінних народів.
- У Сімферополі співробітники Слідчого комітету РФ **провели обшук** у квартирі оператора телеканалу АТР Ескендера Небієва 21 квітня. Після цього його затримали, а наступного дня заарештували. Небієва звинувачували в участі у масових заворушеннях 26 лютого 2014 року (ст. 212 КК). 12 жовтня 2015 року Небієва засудили до двох із половиною років позбавлення волі умовно.
- У листопаді 2015 року в офісі АТР, а також у будинках співробітників телеканалу в Криму та Москві **відбулися** обшуки, пов'язані з кримінальним переслідуванням генерального директора телеканалу Ленура Іслямова.

У цей період у некомерційному секторі Криму витісняли українські організації та заміняли їх російськими. НКО, які діяли раніше на території півострова, зобов'язали **перереєструватися** згідно з російським законодавством. У ряді випадків російський Мін'юст відмовив кримським організаціям у реєстрації, **посилаючись** на формальні помилки у документах. Паралельно з цим деякі провладні російські НКО **почали відкривати** філії в Криму і займати місце зачинившихся українських у громадському просторі півострова, наприклад, Асоціація юристів Росії, «Офіцери

Росії», «Ділова Росія» та «Опора Росії». Створювалися та підтримувалися владою **проросійські рухи** кримських татар.

Російська влада також почала криміналізувати незалежні асоціації. Одним із важливих етапів на цьому шляху стало оголошення кримськотатарського Меджлісу екстремістською організацією. І хоча це сталося у 2016 році, переслідування Меджлісу розпочалося вже у 2014 році. Меджліс став однією з перших організацій, які займалися громадською та цивільною роботою, яка отримала подібний статус, який фактично ставить поза законом усіх співробітників. З одного боку, це відповідало загальній тенденції російської влади на придушення критично налаштованих суспільно-політичних організацій, а застосування стосовно такої організації в окупованому Криму антиекстремістського законодавства може бути зумовлене бажанням влади жорсткіше придушити громадянське суспільство на півострові. З іншого боку, опозиційну громадянську активність у Криму після 2014 року було представлено переважно мусульманською національно-етнічною групою кримських татар. У цей час на території Росії вже **інтенсивно** застосовувалося антиекстремістське чи антитерористичне законодавство проти різних релігійних меншин. Пізніше влада почне використовувати антиекстремістське законодавство і проти російських політичних та громадських об'єднань. Першим **буде заборонений** Фонд боротьби з корупцією у 2021 році.

- У вересні 2014 року пройшли **обшуки** у будівлі Меджлісу, будинках активістів та членів організації. Силовики **заарештували** заступника голови Меджлісу **Ахтема Чийгоза** за звинуваченням в організації заворушень 26 лютого.
- У 2014 році російська влада заборонила в'їзд до Криму лідерам кримськотатарського народу **Мустафі Джемілеву** та **Рефату Чубарову**. У 2015 році активіст кримськотатарського національного руху Синавер Кадиров був примусово **видворений** російською владою з півострова.
- У травні 2015 року прокуратура **попередила** членів Меджлісу про неприпустимість порушення російського законодавства. Це сталося напередодні акції, запланованої на 18 травня, — День пам'яті жертв геноциду кримськотатарського народу. Через місяць член Меджлісу кримськотатарського народу Ділявер Акієв **отримав** від прокуратури Криму папір, який рекомендував не проводити заходи з нагоди Дня кримськотатарського прапора, який відзначається 26 червня.
- У травні 2015 року ФСБ **порушила кримінальну справу** проти голови Меджлісу Рефата Чубарова за заклики до порушення територіальної цілісності держави (ст. 280.1 КК). Згодом Чубарова **заарештували** заочно, а пізніше **засудили** заочно до шести років позбавлення волі за цією статтею та звинуваченням в організації масових заворушень (ч. 1 ст. 212 КК) у зв'язку з подіями 26 лютого 2014 року.
- У січні 2016 року з'явилася інформація про кримінальну справу стосовно Мустафи Джемілева. Докладніше про це у розділі: «Що сталося з учасниками мітингу 3 травня?» Крім того, російська влада **чинила тиск** на родичів Джемілева, які все ще жили в Криму.

- 26 квітня 2016 року Верховний суд Криму **визнав** Меджліс екстремістською організацією та **заборонив** його діяльність у Росії та Криму. Визнання Меджлісу екстремістською організацією поставило під загрозу прямого переслідування близько 2,5 тисяч його членів.

У березні 2017 року Правозахисний центр «Меморіал» спільно з Європейським центром захисту прав людини (EHRAC) та Українським Гельсінським союзом з прав людини **подали** скаргу до ЄСПЛ на користь Меджлісу. Рішення у цій справі наразі немає.

Фото: Російські силовики біля будівлі Меджлісу кримськотатарського народу в Сімферополі під час обшуку, 16 вересня 2014 року / Фото: Станіслав Юрченко, «Крим.Реалії»

З початку **окупації** Криму, крім безпосередньо репресій, російська держава наступала на суспільство у самих різних сферах. Наприклад, на території півострова погіршилася ситуація з правами ЛГБТК+, російська влада обмежила **освіту** українською мовою, а деякі мешканці півострова **примусово** набули громадянства Росії.

СФОРМОВАНИЙ РЕЖИМ РЕПРЕСІЙ (2016-2021 РОКИ)

На 2016 рік в Криму остаточно встановилася функціонуюча репресивна інфраструктура, що пригнічує збори, ЗМІ та незалежні асоціації, а також забезпечує кримінальне переслідування опонентів влади, активістів, журналістів та правозахисників. У цей період спостерігається зростання кількості політичних переслідувань, у деяких випадках пов'язаних із застосуванням тортур та тяжкими умовами утримання, а також посилюється тиск на адвокатів та правозахисників.

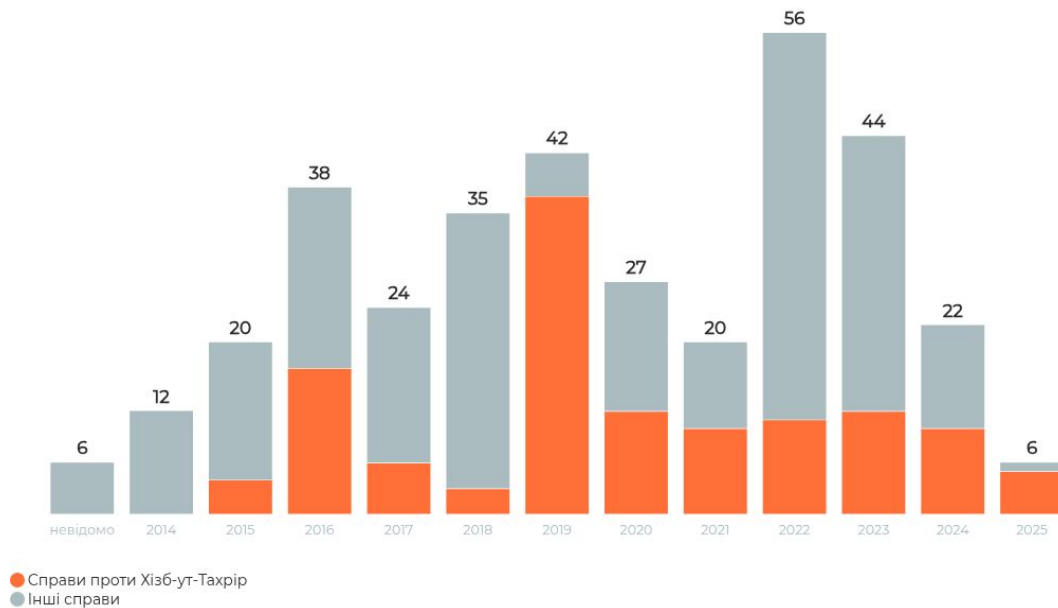
Масштабні переслідування у справах «Хізб ут-Тахрір», кримінальні справи проти активістів «Кримської солідарності»

В 2016 году количество новых политпреследуемых в Крыму достигло 38, при этом У 2016 році кількість нових політпереслідуваних у Криму досягла 38, при цьому майже половину з них переслідували за звинуваченнями у зв'язках із «Хізб ут-Тахрір». Тоді силовики періодично проводили масові рейди проти кримських мусульман, яких звинувачували у причетності до діяльності партії. Згодом правозахисники дадуть цим переслідуванням назви на основі населених пунктів, де затримали фігурантів: так відомо про справи **Ялтинської групи, Першої бахчисарайської групи, Сімферопольської групи.**

Піком переслідувань за звинуваченнями в участі у «Хізб-ут-Тахрір» став 2019 рік, коли в Криму ініціювали подібні переслідування щодо вже 37 осіб. Під час пандемії масштаби репресій у справах «Хізб ут-Тахрір» трохи знизилися: в 2020 року в Криму ініціювали переслідування проти 12 осіб, а у 2021-му — проти 10 осіб. Всього зараз відомо про 127 переслідуваних у Криму та Севастополі

за звинуваченнями у зв'язках з «Хізб ут-Тахрір», 106 з них позбавлені волі.

Найбільше справ у рамках переслідування «Хізб ут-Тахрір» у Криму ініціювали у 2019 році

* A Flourish data visualization

На відміну від переслідувань фігурантів справ про «Хізб ут-Тахрір» на території Росії, у Криму подібні репресії спрямовані не тільки і навіть не стільки проти представників руху, пов'язаного з ісламом, скільки проти цивільно активної та нелояльної російській владі групи кримських татар.

Переслідування кримських мусульман за звинуваченням у співпраці з «Хізб ут-Тахрір» будується за однією схемою. Людину чи групу людей поміщають під варту (у виняткових випадках відправляють під домашній арешт), звинувачують у членстві чи організації партійної діяльності, залучають лояльних стороні звинувачення експертів-лінгвістів та секретних свідків, після чого виносять обвинувальний вирок.

Переслідування за звинуваченнями у причетності до діяльності «Хізб ут-Тахрір» дало можливість російській владі використовувати антитерористичне законодавство для придушення кримських активістів та руйнування горизонтальних зв'язків та солідарності. Незважаючи на це, у квітні 2016 року виникло об'єднання дружин та інших близьких політв'язнів, а також адвокатів, які щомісяця збиралися для обговорення судових процесів та пошуку шляхів впливу на обставини, що склалися. Згодом зустрічі **збирали** по 100-120 осіб, і згодом рух перетворився на правозахисну платформу **«Кримська солідарність»**.

Масові обшуки у будинках кримських татар, Сімферопольський район, 27 березня 2019 року / Фото: «Кримська солідарність».

Масові обшуки у будинках кримських татар, Сімферопольський район, 27 березня 2019 року / Фото: «Кримська солідарність».

Масові обшуки у будинках кримських татар, Сімферопольський район, 27 березня 2019 року / Фото: «Кримська солідарність».

Масові обшуки у будинках кримських татар, Сімферопольський район, 27 березня 2019 року / Фото: «Кримська солідарність».

Масові обшуки у будинках кримських татар, Сімферопольський район, 27 березня 2019 року / Фото: «Кримська солідарність».

Масові обшуки у будинках кримських татар, Сімферопольський район, 27 березня 2019 року / Фото: «Кримська солідарність».

Російська влада розгорнула репресії щодо «Кримської солідарності». У результаті багато її учасників самі стали переслідуваними у справах «Хізб ут-Тахрір».

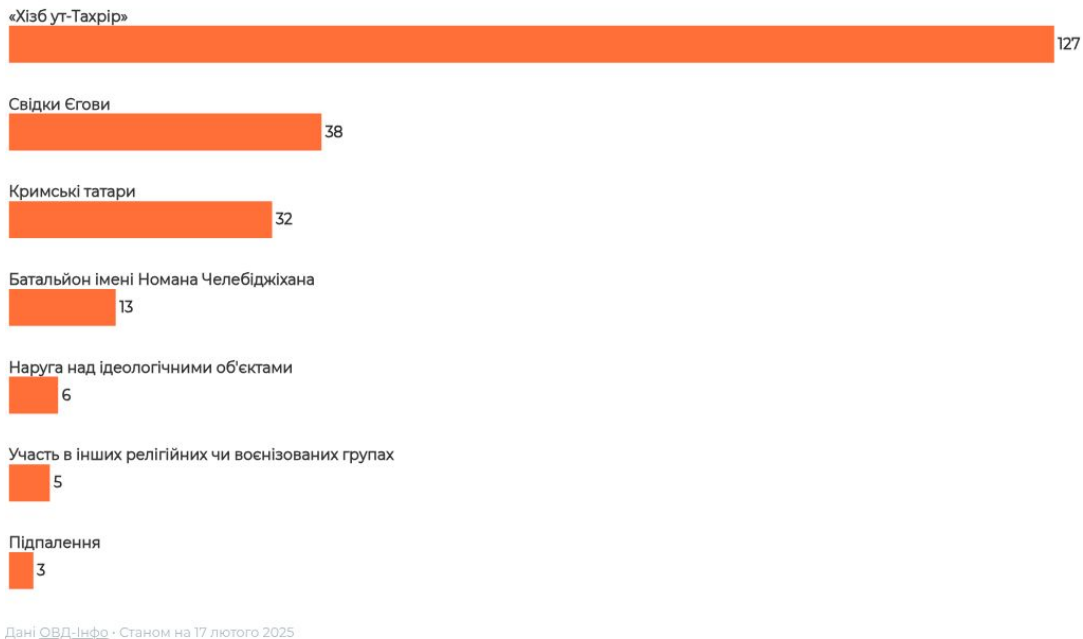
**ДЕЯКІ ПРИКЛАДИ ТОГО, ЯК АКТИВІСТИ
«КРИМСЬКОЇ СОЛІДАРНОСТІ» СТАВАЛИ
ФІГУРАНТАМИ СПРАВ ПРО «ХІЗБ УТ-
ТАХРІР»**

- 11 жовтня 2017 року працівники ФСБ **затримали** Марлена Асанова — активіста «Кримської солідарності» та громадянського журналіста — в **Бахчисарайському районі Криму**. Йому поставили в провину організацію діяльності «Хізб ут-Тахір» (ч.1 ст. 205.5 КК) і приготування до насильницького захоплення влади (ч.1 ст. 30, ст. 278 КК). 16 вересня 2020 року Південний окружний військовий суд в Ростові-на-Дону засудив Асанова до 19 років позбавлення волі в колонії суворого режиму. З 2014 року Марлен Асанов активно займався правозахисною діяльністю: допомагав сім'ям політв'язнів, відвідував судібні засідання, публікував відео обшуків на Youtube; з 2016 року надавав своє кафе для зборів активістів «Кримської солідарності», незважаючи на обшуки, адміністративні переслідування та штрафи. В 2017 році, вже після арешту, він був відзначений українською волонтерською премією «Євромайдан SOS».
- 21 травня 2018 року силовики **затримали** правозахисника, підприємця та одного з засновників «Кримської солідарності» Сервера Мустафаєва. Його звинуватили в участі в діяльності «Хізб ут-Тахрір» (ч.2 ст. 205.5 КК) та приготуванні до насильницького захоплення влади (ст. 278 КК із застосуванням ч. 1 ст. 30 КК). У вересні 2020 року Мустафаєва засудили до 14 років позбавлення волі у колонії суворого режиму. Окрім Мустафаєва, у межах справи засудили ще 9 людей, вісім з них були активістами «Кримської солідарності». Усі отримали від 13 до 19 років позбавлення волі. Ця справа стала яскравим прикладом переслідування кримських правозахисників.

- 27 березня 2019 року в Криму пройшли одні з **наймасштабніших** обшуків у будинках кримських мусульман, переважно у селищах поблизу Сімферополя. Співробітники ФСБ та Росгвардії і поліції затримали 20 чоловік, пред'явивши звинувачення в організації та участі в діяльності терористичної організації та у приготуванні до насильницького захоплення влади. Це кримінальне переслідування отримало назву справа Другої сімферопольської групи. Серед його фігурантів — правозахисники, журналісти, активісти «Кримської солідарності». Загалом по справі проходять 29 осіб, під варту з урахуванням подальших затримань помістили 25 із них, одному вдалося втекти, ще трьох оголосили в розшук. У наступні роки справи, виділені зі справи Другої сімферопольської групи, було розглянуто у військовому суді на території Росії. У серпні 2020 року одному з фігурантів справи, активісту Раїму Айвазову, після того, як він відмовився від зізнань, змінили кваліфікацію звинувачення з участі в діяльності терористичної організації (ч.2 ст 205.5 КК) на організацію її діяльності (ч.1 ст. 205.5 КК). Усіх підсудних визнали винними та засудили до **тривалих термінів** від 15 до 19 років позбавлення волі.

Серед фігурантів політично мотивованих кримінальних справ в Криму та Севастополі найбільш усього переслідуваних у справах по «Хізб ут-Тахрір»

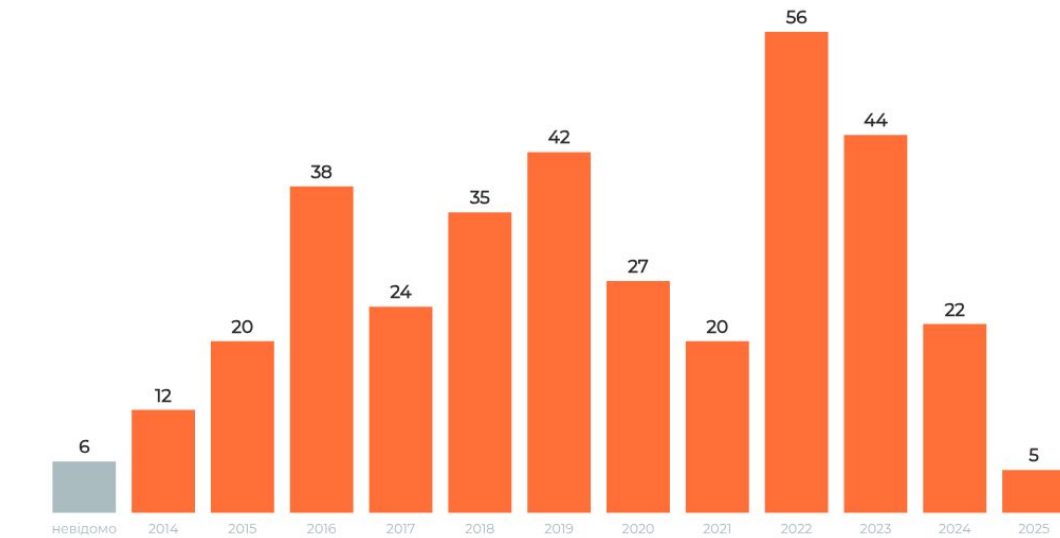
✳ A Flourish data visualization

ІНШІ ПОЛІТИЧНІ КРИМІНАЛЬНІ СПРАВИ

Крім звинувачень у зв'язку з «Хізб ут-Тахрір», відома **одна справа**, в межах якої російська влада звинуватила кримських татар в участі в діяльності «Таблігі Джамаат» — мусульманської релігійної організації, **оголошеної** екстремістською в Росії в 2009 році. На момент окупації півострова організація **діяла легально** в Україні.

2 жовтня 2017 року в кількох районах Криму пройшли обшуки, після яких було затримано чотирьох міських жителів. Російські правоохоронні органи **звинуватили** їх у причетності до «Таблігі Джамаат», а в 2019 році засудили за статтю про діяльність екстремістської організації (ст. 282.2 КК). Ренат Сулейманов **отримав** чотири роки колонії (**звільнився** в 2021 році), а Талят Абдурахманов, Арсен Кубедінов та Сейран Мустафаєв — умовні терміни.

Під час окупації Криму фігурантами політично мотивованих кримінальних справ стали 349 осіб

Данные [ОВД-Инфо](#) - Станом на 11 березня 2025 року

* A Flourish data visualization

Силовики також ставили у провину кримським татарам і загальнокримінальні статті, як це сталося в «[справі Веджіє Кашка](#)».

- 82-річна Веджіє Кашка померла в листопаді 2017 року після спроби затримання. Адвокат Микола Полозов, який намагався згодом добитися притягнення до відповідальності винних у смерті жінки, **повідомляв**, що під час спроби затримання Веджіє Кашка як мінімум один раз ударили прикладом автомата.
- 23 листопада 2017 року в Сімферополі російські силовики затримали кримськотатарських активістів Асана Чапуха, Бекіра Дегерменджі, Казіма Аметова і Руслана Трубача. За версією затриманих, активісти намагалися допомогти Веджіє Кашка повернути гроші, які в неї обманом забрав певний громадянин Турції. Однак російська влада в Криму обернули це проти активістів та звинуватила їх у вимаганні (ч.2 ст. 162 КК). Пізніше Чапуха звинуватили також у незаконному зберіганні зброї (ст. 222 КК). Суд засудив фігурантів до умовних термінів від трьох до трьох з половиною років, однак їх здоров'я серйозно **постраждало** під час утримання в СІЗО — Чапух переніс мікроінсульт, а у Дегерменджі загострилася хронічна астма. Адвокат Полозов почав незалежне розслідування смерті Веджіє Кашка, однак Слідчий комітет Росії **не знайшов** підстав для притягнення до відповідальності силовиків, причетних до її загибелі.

З 2018 року на території окупованого півострова з'являються справи по звинуваченням в участі у Добровольчому батальйоні імені Номана Челебіджихана. З часом таке звинувачення стає все більш популярним видом політичного переслідування.

- Добровольчий кримськотатарський батальйон імені Номана Челебіджихана був створений у 2015 році в контексті продовольчої та громадянської блокади Криму і займався контролем вантажів на адміністративному кордоні.
- У вересні 2015 року Меджліс кримськотатарського народу **ініціював** безстрокову акцію з недопущення вантажного транспорту з української території в окупований Росією Крим. Учасники громадянської блокади Криму, зокрема, вимагали від російської влади звільнення українських та кримськотатарських активістів, припинення переслідування кримських татар, забезпечення свободи роботи українських ЗМІ та іноземних журналістів, а також відміни заборони на в'їзд лідерам кримськотатарського народу. Акція проходила на кордоні півострова з Херсонською областю України на пропускних пунктах Чонгар, Чаплинка та Каланчак. Учасники встановили блокпости з бетонними блоками, перекривши рух вантажних автомобілів, при тому пішоходів та легковий транспорт пропускали безперешкодно. Наприкінці 2015 року координатор продовольчої блокади Ленур Іслямов **оголосив** про її припинення у зв'язку з ухваленням Урядом України заборони на поставку товарів та послуг в окупований Крим.

- За оцінками правозахисників, Батальйон імені Номана Челебіджихана був скоріше громадським об'єднанням, діявшим на кордоні з Кримом з відома української влади, аніж збройним формуванням. З 2016 року учасники батальйону у складі громадського об'єднання «Аскер» **патрулювали** кордон спільно з Прикордонною службою України, не беручи участі у бойових діях. Через кілька років російська влада звинуватила колишніх чи ймовірних учасників в участі в «незаконному збройному формуванні». При цьому ключові свідчення **ґрунтуються** на публікаціях в ЗМІ, свідченнях таємних свідків чи свідченнях інших засуджених, які змушені співпрацювати зі слідством.
- Першими справами за подібними звинуваченнями стали справи щодо **Февзі Саганджі, Ділявера Гафарова, Меджита Аблямітова**. Після повномасштабного вторгнення в Україну в 2022 році добровольчий батальйон **оголосили** в Росії терористичною організацією, і кількість переслідуваних за звинуваченням в зв'язках з цим батальйоном **збільшилася** в рази, вийшовши за межі Криму на окуповані території Херсонської області України.

Серед інших політично мотивованих переслідувань з 2016 по 2021 рік примітні справи за звинуваченнями у різного роду диверсіях. Подібні звинувачення можуть бути спрямовані як проти нелояльної російській владі і громадсько активної групи кримських татар, як у **справі про підлив газопроводу**, так і щодо випадкових людей, виставлених російською владою як підтвердження військової чи терористичної загрози (так названі **справи «кримських диверсантів»**).

- У справі про підлив газопроводу **переслідували** колишнього заступника голови Меджлісу кримськотатарського народу Нарімана Джеліяла і братів Асана та Азіза Ахтемових. Їх звинуватили в диверсії (ч. 2 ст. 281 КК), зберіганні вибухових речовин (ч. 4 ст. 222.1 КК) і контрабанді вибухових пристроїв (ч. 3 ст. 226.1 КК). За версією слідства, вони причетні до **підливу** газопроводу в Криму в серпні 2021 року. За словами фігурантів, вони дали зізнавальні показання під **тортурами**. У вересні 2022 року Джеліяла засудили до 17 років суворого режиму, а Ахтемових — до 13 і 15 років суворого режиму. У червні 2024 року Нарімана Джеліяла **звільнили** в межах обміну полоненими між Росією та Україною.
- Так звані «справи кримських диверсантів» — **серія кримінальних справ**, ініційованих російськими спецслужбами проти громадян України, затриманих у Криму.

- У серпні 2016 року російські силовики затримали **Євгена Панова та Андрія Захтея**. Спочатку їх заарештували на 15 діб за адміністративною статтею про дрібне хуліганство (ст. 20.1 КпАП), згодом обох помістили під варту за звинуваченням у приготуванні до здійснення диверсії (ч. 2 ст. 281 КК із застосуванням ч. 1 ст. 30 КК). Спочатку Панова обвинувачували також в участі в незаконному збройному формуванні (ч. 2 ст. 208 КК): ФСБ стверджувала, що його спільники, які проводили розвідку для подальших диверсій, влаштували перестрілку, під час якої було вбито офіцера російської спецслужби. Пізніше це обвинувачення було знято. Панова і Захтея обвинувачували також у зберіганні та перевезенні зброї (ч. 3 ст. 222 КК), Панова — у замаху на контрабанду боєприпасів (ч. 3 ст. 226.1 КК із застосуванням ч. 3 ст. 30 КК), Захтея — у зберіганні та перевезенні вибухівки (ч. 3 ст. 222.1 КК), незаконному придбанні паспорта РФ (ст. 324 КК) і використанні підробленого документа (ч. 3 ст. 327 КК). Обидва повідомляли, що дали зізнавальні показання після тортур. Захтея засудили до шести з половиною років, Панова — до восьми років колонії суворого режиму. 7 вересня 2019 року Панова разом із групою інших ув'язнених передали Україні в межах обміну. Захтей відбув строк і вийшов на свободу в лютому 2023 року, після чого його помістили в центр тимчасового утримання іноземних громадян. У червні Захтею вдалося покинути Росію. У 2017 році його позбавили російського громадянства.

- Ще одну колективну справу було порушено в 2016 році в Севастополі проти колишніх офіцерів військово-морських сил України **Олексія Бессарабова, Володимира Дудки і Дмитра Штиблікова**. Їх також звинуватили у приготуванні до диверсії за завданням української розвідки та зберіганні і перевезенні вибухівки, Штиблікову, крім того, інкримінували зберігання і перевезення зброї. Штибліков визнав вину і в 2017 році був засуджений до п'яти років колонії суворого режиму. Бессарабов і Дудка наполягали на невинуватості і в 2019 році отримали по 14 років колонії суворого режиму. Дудка повідомляв про тортури. У серпні 2020 року проти Штиблікова порушили **нову справу** — про державну зраду (ст. 275 КК), в 2022 році його засудили до 19,5 років колонії суворого режиму.

Відомо про ще декілька справ, в яких спочатку фігурували звинувачення у приготуванні до диверсії, і переслідувані навіть записували відео з зізнаннями. Одних звинувачували у причетності до групи Панова-Захтея, інших — до групи Бессарабова-Дудки-Штиблікова. Однак пізніше ні статті про диверсію, ні доказів причетності до вказаних груп у відповідних справах не опинилося (докладніше можна почитати в **довідках «Меморіалу»**).

Затримання Дмитра Штиблікова, фігуранта однієї зі справ «кримських диверсантів», співробітниками ФСБ, Севастополь, 9 листопада 2016 року. За версією слідства, він разом з Олексієм Бессарабовим і Володимиром Дудкою, входив у групу, яка готувала вибухи «на об'єктах військової інфраструктури та життєзабезпечення» / Скріншот відео ФСБ

У цей період також отримали новий виток розвитку переслідування людей з проукраїнською позицією.

- У 2016 році кримського активіста з села Серебрянка Володимира Балуха звинуватили в образі представника влади (ст. 319 КК) — заяву на Балуха написав поліцейський, який раніше побив його. Це звинувачення спричинило покарання у вигляді 320 годин обов’язкових робіт, пізніше замінених на 40 днів колонії-поселення. У листопаді того ж року Балух **встановив** на своїй ділянці табличку «Вулиця героїв Небесної Сотні», а в грудні 2016 року ФСБ провела обшук у його будинку і заявила, що виявила боєприпаси, інкримінувавши йому незаконне зберігання зброї та вибухівки. Суд, за відсутності явних доказів провини Балуха, у 2018 році ухвалив йому обвинувальний вирок — три роки і сім місяців позбавлення волі, в апеляції термін скоротили на два місяці. На цьому російські силовіки не заспокоїлися: в 2017 році проти вже ув’язненого Балуха порушили кримінальну справу, звинувативши його в тому, що він **побив** начальника ІТТ (ст. 318 КК). За новим обвинуваченням активіст отримав п’ять років позбавлення волі. На знак протесту активіст оголосив голодування, яке припинив через кілька місяців через критичне погіршення здоров’я. У жовтні 2018 року Верховний суд Криму скоротив його термін на місяць. У 2019 році Балуха **звільнили** в межах обміну полоненими між Росією та Україною.

- Олег Приходько, український активіст з Криму, з 2016 року **зазнавав тиску** з боку російської влади через свою проукраїнську позицію. Його неодноразово викликали до ФСБ, штрафували та звинувачували в поширенні забороненої символіки (ст. 20.3 КпАП). У жовтні 2019 року його затримали за звинуваченнями у підготовці до теракту (ч. 1 ст. 205 КК із застосуванням ч. 1 ст. 30 КК), придбанні, зберіганні та виготовленні вибухових речовин (ч. 1 ст. 222.1 КК, ч. 1 ст. 223.1 КК). Перед затриманням його всю ніч тримали в будівлі ФСБ, пізніше в його гаражі провели обшук і знайшли вибухові речовини, які, за **словами** Приходька, йому не належать. З березня 2021 року Приходька засудили до п'яти років суворого режиму, у 2022 році до цього терміну додали один місяць у справі про прояв неповаги до суду, порушеній через конфлікти під час слухань у першій справі. У 2023 році чоловіка засудили ще на чотири з половиною роки за статтями про реабілітацію нацизму (ч. 1 ст. 354.1 КК) та публічні заклики до тероризму (ч. 1 ст. 205.2 КК), у 2024 році термін скоротили на місяць.

Олег Приходько з плакатом у Південному окружному військовому суді, Ростов-на-Дону, 9 червня 2020 року / Фото: «Кримська солідарність»

З 2018 року в Криму та Севастополі застосовується ще один поширений в Росії вид кримінального переслідування — справи проти **Свідків Єгови**. Подібно до того, як у справах про причетність до «Хізб ут-Тахрір» для звинувачення в організації та участі в діяльності терористичної організації фактично достатньо твердження, що людина була членом забороненої партії, так і у випадку з переслідуваннями Свідків Єгови достатньо довести, що людина відвідувала або проводила богослужіння та релігійні зустрічі, щоб звинуватити її в організації або участі в діяльності екстремістської організації (чч. 1 і 2 ст. 282.2 КК). Фігурантами справ про причетність до громад Свідків Єгови на півострові **стали 38 осіб**.

У деяких випадках переслідуваних за звинуваченнями у зв'язках зі Свідками Єгови затримували з особливою жорстокістю. Так, під час серії обшуків у справах Свідків Єгови у травні 2020 року в Керчі силовики **повалили** на підлогу Артема Шаблія, одягли на нього наручники і погрожували йому електрошокером, змушуючи стояти

кілька годин біля вибитого вікна, незважаючи на холод. У цей же час чотирирічний син Шаблія порізав ноги об уламки вибитих вікон. Після допиту, під час якого слідчий погрожував чоловікові тривалим терміном ув'язнення, його помістили в ІТТ без їжі, води та зв'язку з рідними. На виході з ізолятора Шаблію стало погано, але доставити його до лікарні довелося друзям, оскільки вони не дочекалися швидкої допомоги.

Особливе ставлення російської влади до політичних кримінальних справ у Криму підтверджує практика обмінів ув'язненими з Україною. З 2016 по 2024 роки нам **відомо** про 10 подібних випадків. Росія передавала Україні політично переслідуваних з українським громадянством, затриманих у Криму, в обмін на росіян, затриманих в інших регіонах України. Практика цих обмінів нагадує про воєнний контекст незаконної окупації Криму і схожа на обмін військовополоненими (з 2022 року це вже й були фактично обміни полоненими).

Режисер Олег Сенцов, звільнений в рамках обміну ув'язненими, обіймається з донькою в аеропорту «Бориспіль», Київ, 7 вересня 2019 року. Борт також зустрічав президент України Володимир Зеленський / Фото: Сергій Нужненко (RFE/RL)

У 2017 році у звільненні кримськотатарських лідерів Ільмі Умерова та Ахтема Чийгоза, засуджених за політично мотивованими звинуваченнями: заклики до сепаратизму (ч. 2. ст. 280.1 КК) та організація масових заворушень (ч. 1 ст. 212 КК) відповідно, значну дипломатичну роль відіграла Туреччина. Ув'язнені були помилувані російським президентом і одразу ж відправлені до Туреччини. Примітно, що у помилуваних кримських татар поряд з українським було і російське громадянство. Частково схожий випадок щодо політв'язнів на території Росії стався лише через 7 років — **влітку 2024 року**, на третій рік повномасштабного вторгнення в Україну та безпрецедентного посилення репресій всередині країни.

ТИСК НА АДВОКАТІВ

Адвокати, які займаються політично мотивованими справами в Криму, самі нерідко стикалися з тиском з боку

російської влади. З 2017 по 2023 рік «Кримська солідарність» **зафіксувала** щонайменше 15 випадків тиску на кримських правозахисних адвокатів: їм **призначали** адміністративні арешти, позбавляли статусу адвокатів і залякували, щоб вони припинили захищати фігурантів політично мотивованих кримінальних справ.

Адміністративні арешти є одним з інструментів тимчасової нейтралізації адвокатів у Криму

Так, у 2017 році адвоката Еміля Курбедінова **затримали** співробітники поліції по дорозі до будинку Сейрана Салієва, де проходив обшук. Адвоката звинуватили за статтею про поширення забороненої символіки (ст. 20.3 КпАП) за публікацію з символікою «Хізб ут-Тахрір» у соцмережах від 2013 року, після чого відправили під адміністративний арешт.

Адвокати Еміль Курбедінов та Олексій Ладін в очікуванні оголошення вироку фігурантам «другої Сімферопольської групи» в Південному окружному військовому суді, Ростов-на-Дону, 11 січня 2023 року / Фото: «Кримська солідарність»

Не можна виключати, що російська влада **ставила** у провину захисникам адміністративні правопорушення екстремістського характеру, зокрема і для того, щоб сформуванати негативний образ правозахисного адвоката, маргіналізувати його.

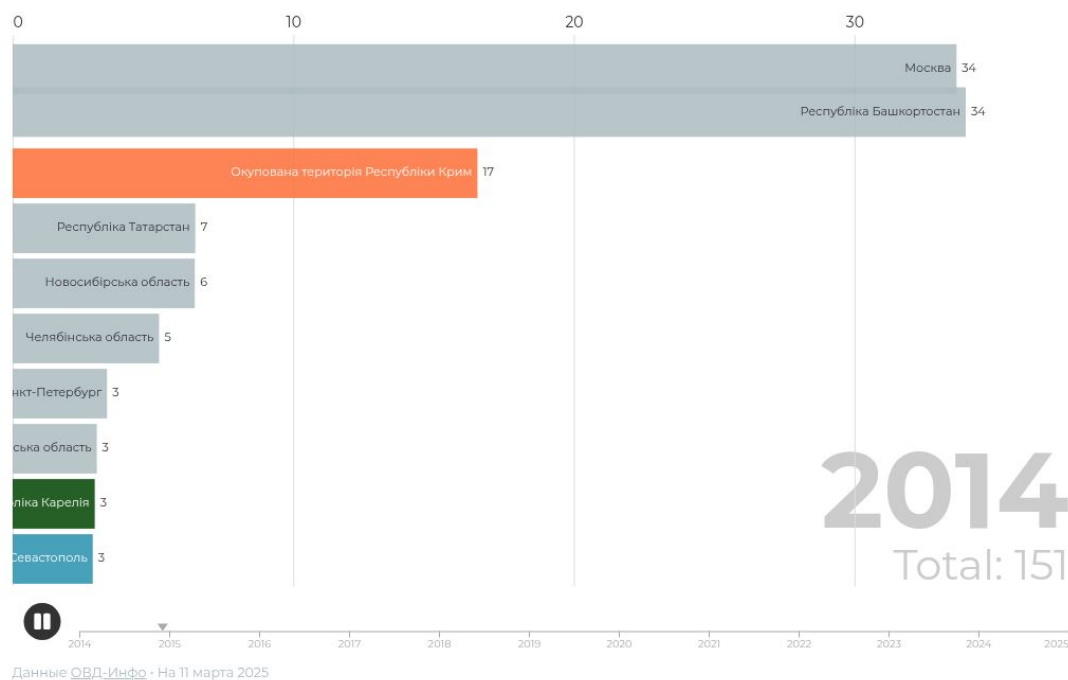
Іншим способом відсторонення адвоката від справи стало **переведення** адвоката Миколи Полозова у статус свідка в рамках справи його клієнта, заступника голови Меджлісу кримськотатарського народу **Ільмі Умерова**, у 2017 році.

Адвокати, які захищають кримських татар та інших переслідуваних в окупованому Криму, стикаються з **погрозами** з боку силовиків, у них **проводять** обшуки.

ПЕРЕСЛІДУВАННЯ В КРИМУ ПІСЛЯ 2022 РОКУ

Після повномасштабного вторгнення Росії в Україну в лютому 2022 року переслідування в Криму загально продовжили тенденцію попередніх років, але також набули нових особливостей і форм.

Найбільше переслідувань ОВД-Інфо зафіксував щодо трьох ключових груп: кримських татар (особливо активістів «Кримської солідарності»), людей, які публічно підтримують Україну або засуджують російську агресію, а також звинувачених у причетності до диверсійної діяльності.

* A Flourish data visualization

Переслідування кримських татар

Репресії проти кримськотатарського населення залишилися однією з основних форм тиску російської влади і після початку повномасштабної війни. Більшість кримінальних справ проти кримських татар пов'язана з обвинуваченнями у причетності до «Хізб ут-Тахрір». Так, починаючи з 2022 року (чотири переслідування розпочалися ще до повномасштабної війни) нам відомо про **38** нових переслідувань у справах про причетність до «Хізб ут-Тахрір».

Тривають переслідування активістів «Кримської солідарності», які надавали підтримку родинам ув'язнених. Так, до числа учасників «Кримської солідарності» входять усі фігуранти п'ятої справи «Хізб ут-Тахрір» у Бахчисарай (Аметхан Умеров, Сейдамет Мустафаєв, Руслан Асанов, Абдулмеджит Сейтумеров, Ельдар Якубов та Ремзі Німетулаєв).

Крім цього, тривають справи щодо причетності до Добровольчого батальйону імені Номана Челебіджихана — угруповання, яке фактично припинило існування з кінця 2015 року, але участь у ньому продовжує використовуватися як формальний привід для репресій. Після початку повномасштабної війни нам відомо про щонайменше 10 нових переслідувань на цій підставі — в усіх випадках дії, через які звинувачують людей, відбувалися у 2015-**2019** роках, а в окремих випадках звинувачення будуються на підставі участі в блокаді Криму у 2015 році або інших протестних діях, які не супроводжувалися насильством.

Переслідування прихильників України та учасників антивоєнного опіру

Невдовзі після початку повномасштабного вторгнення в Україну у 2022 році з'явилися кримінальні справи проти кримчан, звинувачених у поширенні «фейків» про російську армію та дискредитації збройних сил РФ. На березень 2025 року нам відомо про 8 переслідувань за статтею 280.3 (дискредитація армії) та 5 переслідувань за статтею 207.3 КК («фейки»).

Крім того, в Криму було порушено щонайменше кілька сумнівних справ про зберігання вибухівки чи наркотиків — до людей приходили з обшуком через антивоєнні коментарі й під час обшуку знаходили заборонені речовини.

- Так, кримчанин Максим Лисюк отримав 6 років позбавлення волі умовно у такій справі, а житель Сімферополя **Микола Онук** — 5 років колонії загального режиму за листівки «з двоголовим орлом, проткнутих мечем синьо-жовтого кольору, та словами „Крим — це Україна“» і, ймовірно, виявлену у нього вдома тротилову шашку під час огляду за підозрою в розклеюванні листівок.
- У Данила Серьогіна під час обшуку через його антивоєнні коментарі силовиків, ймовірно, **знайшли** марихуану — його звинуватили у повторній дискредитації російської армії (ч. 1 ст. 280.3 КК) та незаконному зберіганні наркотиків (ч. 1 ст. 228 КК).

Особливо виділяється приклад переслідування Кримської медсестри і активістки Ірини Данилович.

Силовиків чинили тиск на медсестру і до кримінального переслідування: у 2016 році її затримали на в'їзді до Криму з материкової України. У 2017 році жінка розповіла «Крим.Реалії», що співробітники ФСБ намагалися схилити її до доносителства.

Ірина Данилович зникла 29 квітня 2022 року: пізніше активістка розповіла в суді, що того дня її **викрали** співробітники Кримського ФСБ. У підвалі ФСБ її утримували близько восьми днів, **застосовуючи** тортури і погрози, а також, ймовірно, підкинувши вибухівку. За версією силовиків, жінка зберігала 200 грамів вибухівки в підкладці футляра для окулярів. Їй поставили в провину статтю про незаконні дії з вибуховими речовинами або вибуховими пристроями (ч.1 ст. 222.1 КК). Пізніше з'ясувалося, що її затримали за підозрою в держзradі — нібито вона збирала дані про пересування російської техніки в Криму, але в підсумку це звинувачення їй не пред'явили.

ДЕТАЛЬНІШЕ ПРО СПРАВУ ІРИНИ ДАНИЛОВИЧ

За словами жінки, на автобусній зупинці її посадили в автомобіль без розпізнавальних знаків, після чого погрожували вбивством, застосовували фізичне насильство, відібрали телефон і планшет. Доїхавши до відділення ФСБ в Сімферополі, силовики наділи на голову Данилович чорний мішок і завели в будівлю. Під час огляду Данилович і її речей співробітниця спецслужби, серед іншого, перевірила чохол з окулярами, де згодом силовики нібито виявили вибухівку.

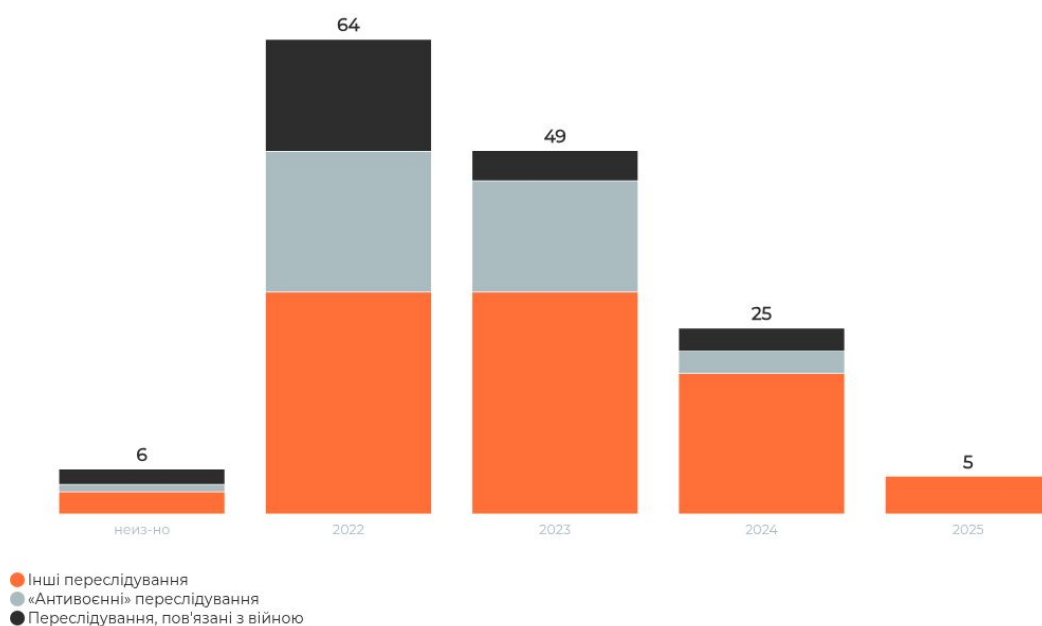
Після цього Данилович відвели в підвал ФСБ і утримували близько восьми днів. За цей час в підвал регулярно приходили силовики: вони погрожували активістці вбивством, намагалися дізнатися інформацію про «Альянс лікарів», учасників «Кримської солідарності» і незалежних журналістів в регіоні. Згодом, за словами медсестри, її змусили дати згоду на «оперативно-розшукові заходи», насильно взяли зрізи нігтів, змиви з рук і букальний епітелій, а також змусили записати відеозвернення, що до неї не застосовували заходів психічного і фізичного впливу. Під примусом силовиків, не читаючи, Данилович підписала протоколи і два чистих аркуша паперу. Після цього, як повідомила Данилович, побої з боку силовиків повторилися — це сталося після того, як вона дізналася, що у футлярі окулярів нібито знайшли вибухівку.

У червні 2022 року Мін'юст **вніс** Данилович до реєстру ЗМІ-«іноагентів». У грудні 2022 року Феодосійський міський суд **засудив** активістку до семи років позбавлення волі і штрафу в 50 тисяч рублів.

Через умови утримання в підвалі ФСБ і СІЗО стан здоров'я активістки значно погіршився. За даними правозахисників,

жінка майже втратила слух і страждає сильним головним болем через запалення вуха. У березні 2023 року через ненадання медичної допомоги вона оголосила голодування. У квітні її обманом змусили припинити голодування, пообіцявши відвезти в лікарню, проте з того моменту жінку всього лише один раз оглянув лікар. У жовтні того ж року з'явилися повідомлення, що Данилович могла перенести інсульт в СІЗО.

Частка кримських переслідувань, пов'язаних з війною в Україні

Дані ОВД-Інфо. Станом на 11 марта 2025

* A Flourish data visualization

Після початку війни число політично мотивованих кримінальних справ в Криму не збільшилася так різко, як це **сталос**я в російських регіонах. Це може бути пов'язано з тим, що російські силовики ініціювали тут багато політичних переслідувань і до початку повномасштабного вторгнення. Однак відразу після незаконної окупації Криму політичні переслідування в основному зосереджувались на кримських татарах або противниках окупації, як реальних, так і ймовірних. Потім кількість справ щодо противників окупації знизилася, а вже

після початку повномасштабної війни картина політичних переслідувань в Криму багато в чому стала схожа на загальноросійську.

Зокрема, після початку повномасштабного вторгнення в Криму — як і на території Росії — почали порушувати справи про підпали **військкоматів** чи **інших адміністративних будівель** або **пошкодження** залізничних об'єктів. Щоб домогтися свідчень від переслідуваних, слідчі органи активно чинять на них тиск, вдаючись в тому числі до тортур. Так сталося, наприклад, з 26-річним Кирилом Баранником. 30 травня 2023 року його затримали співробітники ФСБ на набережній у Сімферополі. Молодій людині наділи на голову мішок і відвезли на допит, в ході якого він зізнався у скоєнні диверсії в селищі Поштове 23 лютого. Баранник **розповідав**, що силовики погрожували вбити його матір і кілька разів його катували. За словами молодого людини, один раз вони вимагали від нього зізнатися також у підриві залізниці біля села Чистеньке, проте він відмовився це зробити.

У ЧОМУ ЗВИНУВАЧУЮТЬ КИРИЛА БАРАННИКА?

Спочатку його звинуватили за статтею про диверсію на залізниці (ст. 281 КК) та незаконне зберігання боєприпасів (ст. 222.1 КК). За інформацією Avtozak LIVE, силовики запропонували Бараннику укласти угоду зі слідством та дати свідчення проти інших «учасників терористичної спільноти». Після відмови молодій людині посилили звинувачення, замінивши статтю про диверсію (ст. 281.1 КК) на статті про держзраду (ст. 275 КК), зберігання вибухівки організованою групою (ч. 4 ст. 222.1 КК), контрабанду вибухових речовин (ч. 3 ст. 2), співтоваристві (ч. 2 ст. 205.4 КК), скоєнні терактів (п. «а»

та п. «в» ч. 2 ст. 205 КК), а також про навчання терористичної діяльності (ст. 205.3 КК).

Окремою категорією політично мотивованих справ на окупованій території Криму стали звинувачення в шпигунстві на користь України.

Серед 11 кримінальних переслідувань за звинуваченням у шпигунстві (ст.276 КК), порушених російськими силовиками та відомих ОВД-Інфо з 2022 року, більше половини (6) переслідувань було здійснено на території окупованого Криму, ще два — на окупованих Росією після 2022 року територіях України. Варто відзначити, що це тільки справи, про які ми можемо стверджувати, що вони політично мотивовані, однак і в цілому Крим став регіоном з рекордною кількістю справ про державну безпеку (шпигунство, держзраду і конфіденційне співробітництво з іноземною державою).

Так, у 2023 році у всіх російських судах, згідно з **даними** Судового департаменту, було розглянуто всього 9 справ про шпигунство — 6 з них на території Криму.

Всього, з 2022 року по березень 2025, до судів Криму надійшло 42 справи за ст. 275 КК РФ (держзрада), 6 справ за статтею 275.1 КК РФ (конфіденційне співробітництво з іноземцями) і 8 справ за статтею 276 КК РФ (шпигунство).

Кількість справ про шпигунство після 2022 року пов'язана ще й з тим, що після початку повномасштабної війни Крим став територією, де розслідуються і розглядаються справи людей, спочатку затриманих на окупованих територіях. До того моменту, як там почали повноцінно функціонувати органи переслідування Російської Федерації, їх перевозили в Крим і утримували там під вартою, багатьох — у дуже важких умовах. Потім людей судили в Криму, або перевозили в Ростов-на-Дону і судили там — в місті знаходиться Південний окружний військовий суд,

де розглядаються справи за терористичними статтями. Так сталося, наприклад, з колишнім начальником Управління гуманітарної політики Херсонської районної адміністрації **Олександром Заривним** — після окупації, 17 березня 2022 року, його затримали російські силовики в Херсоні. Перші тижні чоловіка утримували в ізоляторі тимчасового утримання там же, потім вивезли до Криму, звинувативши в шпигунстві. Восени 2023 року його засудили до 13 років позбавлення волі в колонії суворого режиму. Його історія схожа з іншими жителями Херсона — **Миколою Петровським і Сергієм Котовим**. Петровський був затриманий 27 березня 2022 року. Пізніше він повідомляв, що під час перебування у військовій комендатурі Херсона його били. Протягом наступних шести місяців родичі нічого не знали про місцезнаходження Петровського, а в жовтні 2022 року адвокат за призначенням повідомив родині, що він перебуває в СІЗО-2 Сімферополя. 27 вересня 2023 року Петровського засудили до 16 років колонії суворого режиму.

Сергій Котов (ліворуч) та Микола Петровський у Верховному суді Криму, вересень 2023 року / Фото: прес-служба суду

Сергія Котова затримали у квітні 2022 року. За версією слідства, він надавав допомогу Миколі Петровському в передачі Службі безпеки України даних про дислокацію російських військ після окупації міста. Котова також перевезли до Криму і звинуватили в шпигунстві. 27 вересня 2023 року його засудили до 15 років колонії суворого режиму.

Адміністративні справи

За весь час повномасштабного вторгнення, за винятком 2022 року, більш усього справ про дискредитацію російської армії (ст. 20.3.3 КпАП) потрапило до судів саме на окупованій території Криму та Севастополя.

1257

справ за статтею про Дискредитацію
ЗС на окупованих територіях Криму
та Севастополя

За даними ОВД-Інфо з 24.02.2022
по 10.03.2025

Ця стаття виявилася не єдиною статтею КпАП, за якою порушували справи у зв'язку з війною. Після початку повномасштабного вторгнення на людей складали протоколи про демонстрацію екстремістської символіки (ст. 20.3 КпАП) через різні об'єкти та навіть висловлювання, що асоціюються з Україною — зокрема, символіки полку «Азов», лозунгу «Слава Україні» та зображення українського тризубу.

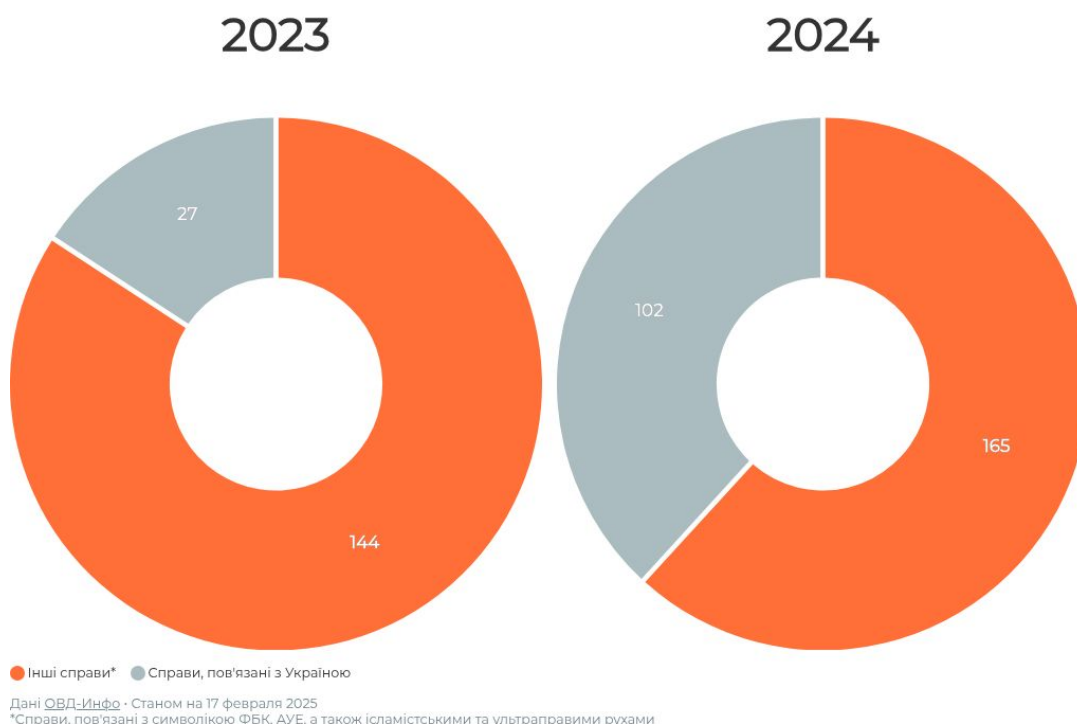
У 2024 році **31%** (102 з 321) справ за демонстрацію екстремістської символіки (ст.20.3 КпАП), порушених через українську символіку, що надійшли до судів РФ, були саме на території Криму.

2024 року в окупованому Криму порушили більш усього адміністративних політично мотивованих справ на 100 тис. населення

Позасудові переслідування «проукраїнськи налаштованих громадян»

Після початку війни у Криму стали набагато активніше застосовувати позасудове переслідування людей, які, за думкою силовиків, підтримують Україну чи просто виступають проти війни.

Частка політично мотивованих переслідувань, пов'язаних з демонстрацією екстремістської символіки

✳ A Flourish data visualization

Примушення до вибачень

Одним з найактивніших виконувачів позасудового тиску став телеграм-канал «Кримський СМЕРШ», який функціонує як публічний реєстр «ворогів народу».

ХТО ВЕДЕ «КРИМСЬКИЙ СМЕРШ»

Канал створив проросійський активіст Олександр Таліпов, який раніше позиціонував себе як борця з корупцією. У 2022 році він зосередився на викритті кримчан, які не підтримують війну. Діяльність Таліпова активно підтримали державні ЗМІ. Зокрема, редакція РІА «Новини» в Криму **представила** Таліпова як «громадського діяча», який проводить «детективні розслідування», які

розкривають особистості «очікунів» — людей, які чекають заходу ЗСУ в Крим.

«Кримський СМЕРШ» почав працювати в листопаді 2022 року і з тих пір перетворився на один з найбільших каналів для доносів до правоохоронних органів. У порівнянні з безліччю аналогічних телеграм-ресурсів, що діють на різних підконтрольних Росії територіях (як мінімум 25 російських суб'єктів і три окуповані території України), у кримського каналу досить значна аудиторія — понад 100 тисяч підписників. На Севастопольську версію каналу, яку веде той же Таліпов, підписано близько 15 тисяч учасників.

У перші місяці своєї роботи «Кримський СМЕРШ» обмежувався публікацією скріншотів антивоєнних постів, проукраїнських графіті та інших висловлювань проти російської політики. У постах силовиків закликали «знайти і покарати винних». Пізніше в каналі почали публікувати відео з вибаченнями тих, хто був викритий в недостатній лояльності.

Хоча практика вибачень на камеру перед представниками влади в Росії в першу чергу була поширена тільки в Чечні, після 2022 року подібні відео стали публікуватися повсюдно. Тепер публічних вибачень вимагають від людей з антивоєнною позицією. Особливо масово це відбувається в Криму — на окупований півострів припадає понад **88%** подібних випадків з 24 лютого 2022 року.

Під час війни в окупованому Криму зафіксовано найбільше випадків позасудового тиску

● Антивоєнний тиск ● Інший тип тиску

Окупована територія Республіки Крим

201 5 206

Москва

141 30 171

Санкт-Петербург

99 18 117

Краснодарський край

20 9 29

Новосибірська область

19 9 28

Свердловська область

17 11 28

Чеченська Республіка

17 4 21

Московська область

11 7 18

Ярославська область

11 3 14

Республіка Башкортостан

4 8 12

Дані [ОВД-Інфо](#) · Станом на 11 березня 2025

✳ A Flourish data visualization

Наприклад, вибачення вимагали за те, що кримчани:

- слухали українську музику у громадських місцях,
- мали плейлисти з українськими піснями у «ВКонтакте»,
- видалили російський прапор з автомобільних номерів,
- використовували обкладинку на паспорт з українським прапором (на відео людину змушували спалити її),
- критично висловлювались про війну у особистому спілкуванні.

«Кримський СМЕРШ» безпосередньо взаємодіє з російськими правоохоронними органами. Багатьох з тих, чії пости або коментарі виявляються на каналі, затримує поліція, їх піддають адміністративному, або кримінальному переслідуванню. За словами самого Таліпова, його команда «тільки фіксує склади правопорушень», а все інше

робить державна машина. Однак регулярні публікації фотографій затриманих, їх особистих даних, кадрів з обшуків і навіть відеозаписів затримань в каналі свідчать про тісну координацію з силовиками.

Таліпов багаторазово публічно дякував Центру «Э» (Центр з протидії екстремізму), **ФСБ** та **поліції** за оперативні затримання. Зв'язок із силовиками **підтверджувало** і джерело «Нової газети» у МВС Криму.

Примус до вибачень — лише перший етап тиску на кримчан. Після запису подібних відео більшості людей виписують штрафи за статтею про дискредитацію армії (ст.20.3.3 КпАП), а в деяких випадках починають кримінальне переслідування. Наприклад, так було порушено справу проти мешканки Керчі **Ольги Саєнко** про заклики до екстремістської діяльності (ст. 280 КК). Таліпов **заявляв**, що її почали переслідувати після його доносу. Інші наслідки згадки імені жителя півострова в «Кримському СМЕРШі» — звільнення: так сталося з вчителькою **Медіною Бекіровою**, медсестрою **Анісією Янковою**, або співробітницею сімферопольського аеропорту **Наталією**; або позбавлення адвокатського статусу, як у випадку з **Олексієм Ладіним**.

Кримськотатарські активісти біля будівлі Південного окружного військового суду перед оголошенням вироку фігурантам «другої Бахчисарайської групи», 16 вересня 2020 року/ Фото: «Кримська солідарність»

Кримськотатарські активісти біля будівлі Південного окружного військового суду перед оголошенням вироку фігурантам «другої Бахчисарайської групи», 16 вересня 2020 року/ Фото: «Кримська солідарність»

Кримськотатарські активісти біля будівлі Південного окружного військового суду перед оголошенням вироку фігурантам «другої Бахчисарайської групи», 16 вересня 2020 року/ Фото: «Кримська солідарність»

Кримськотатарські активісти біля будівлі Південного окружного військового суду перед оголошенням вироку фігурантам «другої Бахчисарайської групи», 16 вересня 2020 року/ Фото: «Кримська солідарність»

ІНШІ ПОЗАСУДОВІ РЕПРЕСІЇ

Якщо за минулі три роки повномасштабного вторгнення кримінальні репресії у окупованому Криму стали більше нагадувати репресивні практики в Росії, то у сфері позасудових форм переслідування та практик насилля є і інші тенденції.

З початку повномасштабного вторгнення в Україну, у Криму з новою інтенсивністю поновилася практика насильницьких зникнень. Так, з 2022 року **задокументовано** 61 новий випадок насильницьких зникнень та одну смерть. Всього з 2014 по 2024 рік відомо про 104 випадки зникнень проукраїнських активістів, членів кримськотатарських інституцій та журналістів (95 чоловіків та дев'ять жінок). На грудень 2024 року доля 21 людини **залишалася** невідомою — вони вважаються зниклими безвісти. Правозахисники **пояснюють** зростання кількості випадків викрадень

з початку повномасштабної війни проти України тим, що зникнення, з одного боку, стали частиною тактики фільтрації біженців, у тому числі на окупованій території Криму, а з іншого — інструментом посилених переслідувань за диверсії та партизанський опір.

З 2022 року в окупованому Криму також загострилася проблема мобілізації місцевого населення на війну проти України. Сам собою заклик на військову службу населення з окупованих територій є **порушенням** міжнародного гуманітарного права. Разом з тим, за **підрахунками** організації «КримSOS», близько 90% повісток у Криму було видано саме кримським татарам, незважаючи на те, що вони становлять лише десяту частину населення півострова. Подібне виборче ставлення до кримськотатарського населення може пояснюватися не лише дискримінацією щодо корінного населення, а й прагненням російської влади використовувати мобілізацію як інструмент тиску на нелояльну їм групу.

УМОВИ УТРИМАННЯ ТА ПРАКТИКА НАСИЛЬСТВА

До 2022 року на території окупованого Криму діяв лише один функціонуючий штрафний ізолятор — СІЗО-1 у Сімферополі, через який **проходили** практично всі політпереслідувані кримчани. Будівля, побудована на початку XIX століття, давно перестала відповідати вимогам для утримання людей.

Умови утримання політв'язнів в Криму після початку повномасштабної війни залишилися такі ж важкі. Значна частина засуджених на тривалі терміни кримських татар — літні люди з хронічними захворюваннями. Медична допомога в колоніях і слідчих ізоляторах часто залишається **недоступною**, а дискримінація за релігійною ознакою **проявляється** в заборонах на проведення

мусульманських обрядів. Так, Мусліма Алієва **відправили** в ШІЗО на 15 діб через те, що він не перервав намаз, коли в камеру зайшов начальник колонії. При цьому проблеми з умовами утримання та дискримінацією характерні і для випадків політв'язнів з Росії, що свідчить скоріше про системні проблеми підконтрольної російській владі пенітенціарної системи та загальне ставлення до політичних переслідуваних, ніж про особливий підхід саме до переслідуваних з окупованого Криму.

Особливим інструментом репресій у Криму став Сімферопольський СІЗО-2, відкритий у вересні 2022 року і призначений насамперед для утримання викрадених з окупованих територій. Як **повідомляли** кримські правозахисники, наприкінці 2022 року в новому СІЗО-2 утримувалося щонайменше 110 осіб, яких привезли з Херсонської та Запорізької областей. Після викрадення їх піддавали тортурам, але і в ізоляторі, курованому ФСБ, тортури тривали.

В ході переслідування здоров'я багатьох політв'язнів значно погіршилося. Багато хто з переслідуваних кримчан — літні люди з хронічними захворюваннями. Найчастіше співробітники ФСВП відмовляються надавати їм необхідну медичну допомогу. Відомо про дві смерті кримських політпереслідуваних в ув'язненні.

- У березні 2023 року **в СІЗО міста Новочеркаська від інфаркту помер** кримськотатарський активіст, переслідуваний в рамках другої сімферопольської справи «Хізб ут-Тахрір» Джеміль Гафаров, який страждав нирковою недостатністю і пов'язаною з цим хворобою серця.
- 13 березня 2024 року, після двох років ув'язнення у важких умовах, в колонії міста Димитровграда Ульяновської області **помер** Рустем Віраті, **звинувачений** в участі в кримськотатарському добровольчому батальйоні імені Номана Челебіджихана.

ВИСНОВОК

Російський репресивний режим не просто переніс в окупований Крим випробувані раніше практики, а й адаптував їх до нового контексту. У цьому процесі ми виділили 3 етапи:

- перехідний період та створення інфраструктури репресій у перші два роки окупації з 2014 по 2015 рік;
- функціонування вже сформованого режиму репресій у 2016-2021 роки;
- трансформація репресій на тлі повномасштабної агресії проти України з 2022 року.

На першому етапі російська влада і пов'язані з ними агенти поєднували різні репресивні практики в Криму — від викрадень до звільнення з-під варти під поруку.

Паралельно з цим закладається інфраструктура майбутніх масових репресій і придушення прав і свобод в Криму. Зокрема, це криміналізація протесту і зборів, закриття незалежних ЗМІ, переслідування журналістів і витіснення невідконтрольних російській владі НКО, ініціація показових справ про тероризм. При цьому, деякі практики, такі як оголошення громадської організації Меджлісу кримськотатарського народу екстремістською організацією, стали свого роду інноваціями, згодом застосованими і в Росії (визнання ФБК екстремістською організацією в 2021 році).

Одним з ключових механізмів репресій в Криму стало переслідування мусульман за звинуваченням у зв'язках з визнаною в Росії терористичною організацією «Хізб ут-Тахрір». У Кримському контексті ця практика набула специфічного відтінку, ставши також інструментом тиску на активістів і незалежне громадянське суспільство — переважно кримських татар. Основи цієї практики також

зкладаються в «перехідний період» — перша подібна кримінальна справа з'являється вже в 2015 році.

У 2016 році кількість нових задокументованих політично мотивованих кримінальних переслідувань зростає майже в два рази в порівнянні з попереднім роком і досягає 38. Цей стрибок може свідчити про завершення вибудовування репресивної інфраструктури та початок її роботи «на повну потужність» у період з 2016 року і до початку повномасштабного вторгнення в Україну у 2022 році. Політично мотивовані справи цього періоду включають в себе вже згадані обвинувачення в причетності до «Хізб ут-Тахрір» зі все більш частими випадками інструменталізації таких звинувачень проти активістів «Кримської солідарності» — організації близьких і захисників кримськотатарських жертв репресій, що склалася в 2016 році. Також в цей період є популярними справи, спрямовані на створення образу військової або терористичної загрози на окупованому півострові, наприклад, різні звинувачення кримчан в диверсіях і в участі в «незаконному збройному формуванні» — кримськотатарському батальйоні імені Номана Челебіджихана. На територію півострова поширюється практика переслідування за екстремістськими звинуваченнями Свідків Єгови, яка в цей період набирає популярність і по суті мало чим відрізняється від того, що відбувається зі Свідками Єгови в Росії. Разом зі збільшенням кількості кримінальних репресій підвищується видимість і значення правозахисних адвокатів, і, як наслідок, вони самі дуже швидко стають мішенню для переслідувань в Криму.

На тлі повномасштабного вторгнення в окупованому Криму спостерігається безпрецедентне зростання кількості нових політично мотивованих кримінальних переслідувань — 56 у 2022 році. Такому зростанню сприяли як справи проти антивоєнних висловлювань за статтями про військові «фейки» і дискредитацію

російської армії, так і вже типові для окупованого Криму терористичні і екстремістські звинувачення, а також інші переслідування, пов'язані з війною. Більше половини (6) всіх відомих нам справ про шпигунство з 2022 року порушені російською владою в Криму.

Окуповані Крим і Севастополь лідирують як за кількістю адміністративних справах про дискредитацію армії, які надійшли в підконтрольні російській владі суди, так і за кількістю зафіксованих ОВД-Інфо за більш ніж три роки повномасштабної війни випадків позасудового тиску у відповідь на антивоєнну діяльність. У позасудовому тиску не останню роль на півострові відіграє «Кримський СМЕРШ» — близька силовикам ініціатива, що веде своєрідний реєстр «ворогів народу». Також з 2022 року на території окупованого Криму з новою силою відновилася практика насильницьких зникнень, пов'язана в цей період з фільтрацією біженців з недавно окупованих територій Сходу України, а також з посиленням репресій по відношенню до різних форм опору в Криму.

Досвід 11 років окупації Криму показує, що репресії трансформуються і важливу роль у цьому відіграє військовий фактор. А також цей досвід показує, що режим в окупованому Криму діє так само безкарно, як і в російських регіонах. Жертви державного тиску не мають практичної можливості розраховувати на ефективне розслідування їхніх справ, справедливий суд або якісь компенсації і відновлення прав.

Однак репресії не існують у вакуумі, вони можуть викликати реакцію частини суспільства, яка демонструє солідарність і волю до опору. Прикладом цього можна назвати «Кримську Солідарність», яка продовжує відігравати важливу роль у моніторингу та документації масових порушень прав людини на окупованому півострові та підтримувати репресованих активістів та їхні родини.

